

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

แนวคิดและทฤษฎี

การวิจัยเรื่องการศึกษาการเตรียมความพร้อมของวิทยาลัยพยาบาล สังกัดสถาบันพระบรมราชชนก กระทรวงสาธารณสุข ในการจัดหลักสูตรประกาศนียบัตรพยาบาลศาสตร์แบบบูรณาการโดยใช้ชุมชนเป็นฐาน ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาจากเอกสารทางวิชาการ ตำราและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องซึ่งเรียบเรียงได้ดังนี้

๑. แนวคิดเกี่ยวกับหลักสูตร
๒. การจัดหลักสูตร
๓. หลักสูตรบูรณาการ
๔. การศึกษาที่ใช้ชุมชนเป็นฐาน
๕. หลักสูตรประกาศนียบัตรพยาบาลศาสตร์ (ฉบับปรับปรุง) พ.ศ. ๒๕๓๗
๖. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๑. แนวคิดเกี่ยวกับหลักสูตร

๑.๑ ความหมายของหลักสูตร

นักการศึกษาได้ให้ความหมายของหลักสูตรไว้ในทรรศนะที่แตกต่างกันดังนี้
ความหมายของหลักสูตรตามพจนานุกรมการศึกษาของกูด (Carter V. Good อ้างถึงใน วิชัย วงษ์ใหญ่, ๒๕๒๕) มีอยู่ ๓ ประการ คือ ประการแรก หลักสูตรคือเนื้อหาวิชาที่จัดไว้เป็นระบบให้ผู้เรียนได้ศึกษาเพื่อให้จบชั้นหรือรับประกาศนียบัตรในหมวดวิชาสำคัญ เช่น หลักสูตรสังคมศึกษา หลักสูตรพลานามัยและหลักสูตรศิลปศึกษาเป็นต้น ความหมายของหลักสูตรข้อนี้หมายถึงหลักสูตรเป็นวิชาๆ ประการที่สอง หลักสูตรคือเค้าโครงทั่วไปของเนื้อหาหรือสิ่งเฉพาะที่จะต้องสอนซึ่งโรงเรียนจัดให้แก่เด็กเพื่อให้เด็กมีความรู้จนจบหรือได้รับประกาศนียบัตรเพื่อให้สามารถเข้าเรียนต่อในทางอาชีพต่อไป ความหมายในข้อนี้หมายถึงหลักสูตรทั้งฉบับรวมทุกวิชาเข้าด้วยกัน ประการสุดท้ายหลักสูตรคือกลุ่มวิชาและจัดประสบการณ์ที่กำหนดไว้ซึ่งนักเรียนได้เล่าเรียนภายใต้การแนะนำของโรงเรียนหรือสถาบันการศึกษา ความหมายในข้อนี้หมายถึงหลักสูตรทั้งฉบับ ซึ่งประกอบด้วยเนื้อหาวิชาส่วนหนึ่งและประสบการณ์อีกส่วนหนึ่ง

Johnson (อ้างถึงใน โจทิพย์ เชื้อรัตนพงษ์, ๒๕๓๙) เป็นนักการศึกษาอีกคนหนึ่งที่ได้ให้ความหมายของหลักสูตรไว้ว่า หลักสูตรเกี่ยวข้องกับไม่เฉพาะกับสิ่งที่นักเรียนจะต้องกระทำในสถานการณ์การเรียนรู้เท่านั้นแต่เกี่ยวข้องกับสิ่งที่เขาจะต้องเรียนรู้(หรือสามารถทำได้) อันเป็นผลมาจากสิ่งที่เขากระทำด้วย หลักสูตรได้แก่สิ่งที่ได้เป็นผลตามมา ไม่ใช่สิ่งที่เกิดขึ้น.... หลักสูตรเป็นเรื่องที่เกี่ยวกับความคาดหวังหรือความตั้งใจและถ้าจะกล่าวให้เฉพาะลงไปอีกก็คือเกี่ยวกับผลการเรียนรู้ที่ตั้งใจเอาไว้และมุ่งหวังจะให้บรรลุโดยผ่านทางการสอน นั่นคือผ่านทางประสบการณ์ที่จัดให้ผ่านทางสิ่งที่เกิดขึ้นและสิ่งที่ผู้เรียนจะกระทำ

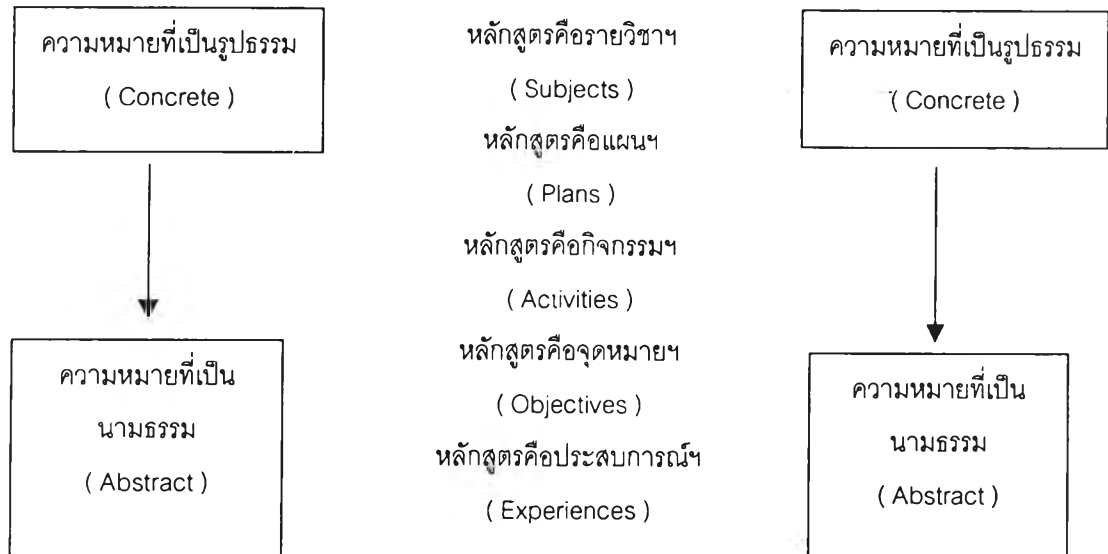
สังัด อุทรานันท์ (๒๕๓๐) ได้ให้คำนิยามของหลักสูตรว่า หมายถึง กระบวนการหรือรายการเนื้อหาวิชาที่จัดสอนในโรงเรียน กลุ่มประสบการณ์ที่โรงเรียนจัดให้แก่เด็ก กิจกรรม การสอน สิ่งที่สังคมคาดหวังหรือมุ่งหวังจะให้เด็กได้รับ สื่อกลางหรือวิถีทางที่จะนำเด็กไปสู่จุดหมายปลายทาง ข้อผูกพันระหว่างนักเรียนกับครูและสิ่งแวดล้อมทางการเรียน กระบวนการปะทะสังสรรค์ระหว่างนักเรียน ครูและสิ่งแวดล้อมทางการเรียนและแผนงานที่ได้วางไว้ล่วงหน้า

ธวัชชัย ชัยจิรฉายากุล (๒๕๒๙) กล่าวว่าหลักสูตรหมายถึงกิจกรรมหรือประสบการณ์ทั้งหลายที่โรงเรียนจัดให้แก่ผู้เรียน

Hosford (1973) ได้รวบรวมและจัดจำแนกความหมายของ หลักสูตรออกเป็น ๔ กลุ่มคือ

- กลุ่มที่ ๑ หลักสูตรคือประสบการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นกับผู้เรียน
- กลุ่มที่ ๒ หลักสูตรคือประสบการณ์ต่าง ๆ ที่โรงเรียนจัดให้แก่ผู้เรียน
- กลุ่มที่ ๓ หลักสูตรคือแผนการเรียนรู้และวิธีการจัดการเรียนการสอน
- กลุ่มที่ ๔ หลักสูตรคือแผนการเรียนรู้ที่กำหนดขึ้นเพื่อให้เกิดผลลัพธ์การเรียนรู้ที่ต้องการ

ใจทิพย์ เชื้อรัตนพงษ์ (๒๕๓๙) ได้สรุปความหมายของหลักสูตรตั้งแต่ที่เป็นรูปธรรมจนถึงนามธรรมดังนี้

แผนภาพที่ ๑ แสดงความหมายของหลักสูตรตั้งแต่รูปธรรมจนถึงนามธรรม

จากแนวคิดของนักการศึกษาดังที่กล่าวมาข้างต้นสามารถสรุปได้ว่า หลักสูตรหมายถึง เนื้อหารายวิชาต่าง ๆ ที่จัดไว้ให้ผู้เรียนเรียน แผนที่กำหนดขึ้นเพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ตามที่ต้องการ กิจกรรมต่าง ๆ ที่ทางโรงเรียนจัดให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ สิ่งที่มีมุ่งหวังที่จะให้ผู้เรียนได้รับรวมทั้งมวลประสบการณ์ต่าง ๆ ที่ต้องการให้เกิดขึ้นกับผู้เรียน

๑.๒ องค์ประกอบของหลักสูตร

นักการศึกษาได้กำหนดองค์ประกอบของหลักสูตรไว้ดังนี้

Beauchamp (1964) กล่าวถึงองค์ประกอบของหลักสูตรในแง่ของระบบว่า องค์ประกอบของหลักสูตรมี ๓ ระบบ คือ ระบบเนื้อหา ระบบการสอนและระบบการประเมินผล

สังัด อุทรานันท์ (๒๕๒๗) กล่าวว่า องค์ประกอบของหลักสูตรควรประกอบด้วย เหตุผล ความจำเป็นของหลักสูตร จุดมุ่งหมายของหลักสูตร เนื้อหาสาระและประสบการณ์ การเสนอแนะเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอนและการเสนอแนะเกี่ยวกับการใช้สื่อการเรียนการสอนและแหล่งวิชาการในชุมชน

สุจริต เพียรชอบ (๒๕๒๓) กล่าวว่า หลักสูตรประกอบไปด้วย จุดหมาย โครงสร้าง เนื้อหาวิชา กิจกรรมและประสบการณ์การเรียนรู้ และการประเมินผลหลักสูตร

จากแนวคิดของนักการศึกษาเกี่ยวกับองค์ประกอบหลักสูตรดังที่กล่าวมาแล้ว สามารถสรุปได้ว่า หลักสูตรมีองค์ประกอบที่สำคัญ ๔ ประการคือ

๑. จุดประสงค์
๒. เนื้อหา
๓. กิจกรรม
๔. การวัดและการประเมินผล

๑.๓ รูปแบบของหลักสูตร

การกำหนดรูปแบบหลักสูตรหรือการแบ่งรูปแบบหลักสูตรออกเป็นลักษณะต่าง ๆ นั้นนับว่ามีความสับสนอยู่มากในบรรดานักวิชาการทางหลักสูตรดังนั้นจะขอกล่าวถึงแนวความคิดในการแบ่งรูปแบบหลักสูตรของนักวิชาการทางด้านหลักสูตรที่สำคัญดังนี้ (สังัด อุทรานันท์, ๒๕๓๐)

๑. รูปแบบหลักสูตรในทัศนะของ B. Othanel Smith, William O. Stanley และ J. Harlan Shores (1950: 376 – 531) ได้แบ่งรูปแบบของหลักสูตรไว้ ๓ รูปแบบคือ หลักสูตรรายวิชา (Subject Curriculum) หลักสูตรกิจกรรม (Activities Curriculum) และหลักสูตรแกนวิชา (Core Curriculum)

๒. รูปแบบหลักสูตรในทัศนะของ Hilda Taba (1962: 382 – 412) ได้แบ่งรูปแบบหลักสูตรออกเป็น ๕ รูปแบบด้วยกัน คือ หลักสูตรรายวิชา (Subject Curriculum) หลักสูตรรวมวิชา (Broad – Field Curriculum) หลักสูตรเน้นกระบวนการทางสังคมและภาระหน้าที่ในชีวิตประจำวัน (Curriculum Based on Social Processes and Life Function) หลักสูตรกิจกรรมหรือหลักสูตรประสบการณ์ (Activities or Experience Curriculum) และหลักสูตรแกนวิชา (Core Curriculum)

๓. รูปแบบหลักสูตรในทัศนะของ Ross L. Neagley and Dean Evans (1967: 3 - 4) ได้แบ่งรูปแบบของหลักสูตรออกเป็น ๓ รูปแบบใหญ่ ๆ และในแต่ละรูปแบบนั้นก็ มีรูปแบบย่อยลงไปอีกดังนี้คือ

(๑) รูปแบบหลักสูตรที่เน้นเนื้อหาวิชา ประกอบด้วยรูปแบบย่อย ดังนี้ คือ หลักสูตรรายวิชา (Subject- Centered Curriculum) หลักสูตรสัมพันธ์วิชา (Correlated Curriculum) หลักสูตรหมวดวิชาหรือรวมวิชา (Broad – Field or Fused Curriculum) หลักสูตรแกนวิชา (Core Curriculum) หลักสูตรเน้นวัฒนธรรม (Culture – Epoch Curriculum) และหลักสูตรบูรณาการ (Integrated Curriculum)

(๒) รูปแบบหลักสูตรที่เน้นผู้เรียน (Curriculum Designs Emphasizing the Child) ประกอบด้วยหลักสูตรกิจกรรม (Activity Curriculum) หลักสูตรที่ยึดเอาเด็กเป็นศูนย์กลาง (Child – Centered Curriculum) และหลักสูตรประสบการณ์ (Experience Curriculum)

(๓) รูปแบบหลักสูตรที่เน้นสังคม (Curriculum Designs Emphasizing Society) ได้แก่หลักสูตรที่ยึดเอาชุมชนเป็นศูนย์กลาง (Community – Centered Curriculum)

๔. รูปแบบหลักสูตรในทัศนะของ Robert S. Zais (1976: 397 – 429) ได้จำแนกการจัดรูปแบบหลักสูตรไว้เป็น ๓ กลุ่ม ดังนี้คือ

(๑) การยึดเอาวิชาเป็นศูนย์กลาง (Subject – Centered Designs) รูปแบบหลักสูตรกลุ่มนี้ได้แก่หลักสูตรรายวิชา (Subject Design) หลักสูตรสาขาวิชา (Disciplines Design) และหลักสูตรหมวดวิชา (Broad – Fields Design)

(๒) การยึดเอาผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง (Learner –Centered Design) รูปแบบหลักสูตรกลุ่มนี้ได้แก่ หลักสูตรกิจกรรมหรือประสบการณ์ (Activity/Experience Design)

(๓) การยึดเอาปัญหาเป็นศูนย์กลาง (Problem–Centered Designs) รูปแบบหลักสูตรกลุ่มนี้ได้แก่ หลักสูตรที่ยึดเอาการดำรงชีวิตเป็นแกน (Areas of Living Design) และหลักสูตรแกนวิชา (Core Design)

๕. รูปแบบหลักสูตรในทัศนะของ John D. McNeil (1981: 3 – 74) ได้แบ่งรูปแบบของหลักสูตรออกเป็น ๔ รูปแบบคือ หลักสูตรมนุษยนิยม (Humanistic Curriculum) หลักสูตรนักปฏิรูปสังคม (Social Reconstructionist Curriculum) หลักสูตรเน้นเทคโนโลยี (Technological Curriculum) และหลักสูตรวิชาการ (Academic Subject Curriculum)

๖. รูปแบบของหลักสูตรในทัศนะของ J. Galen Saylor, William M. Alexander and Arthur J. Lewis (1981: 204 – 249) ได้แบ่งลักษณะของรูปแบบการจัดเนื้อหาสาระของหลักสูตรเป็น ๕ แบบด้วยกันคือ รูปแบบการจัดหลักสูตรที่มุ่งเน้นเนื้อหาวิชาหรือสาขาวิชา (Designs Focused on Subject Matter/Disciplines) รูปแบบการจัดหลักสูตรที่มุ่งเน้นสมรรถภาพเฉพาะอย่างหรือเน้นเทคโนโลยี (Designs Focused on Specific Competencies/Technology) รูปแบบการจัดหลักสูตรที่มุ่งเน้นภาระหน้าที่หรือกิจกรรมในสังคม (Designs Focused on Social Functions/Activities) รูปแบบการจัดหลักสูตรที่มุ่งเน้นความต้องการจำเป็นและความสนใจหรือเน้นกิจกรรมของผู้เรียน (Designs Focused on Individual Needs and Interests/Activities)

สังด์ อุทรานันท์ (๒๕๒๙: ๒๒๗ – ๒๔๐) ได้แบ่งรูปแบบของหลักสูตรออกเป็น ๔ รูปแบบ คือ

๑. หลักสูตรที่ยึดเอาสาขาวิชาหรือเนื้อหาวิชาเป็นหลัก (Designs Focused on Disciplines/Subject) ซึ่งในกลุ่มนี้จะประกอบด้วยหลักสูตรแยกวิชา (Separate-Subject Curriculum) หลักสูตรสหสัมพันธ์หรือหลักสูตรสัมพันธ์วิชา (Correlation หรือ Correlated Curriculum) หลักสูตรรวมวิชาและหลักสูตรหมวดวิชา (Fused Curriculum/Broad – Field Curriculum) หลักสูตรแกนวิชา (Core Curriculum)

๒. หลักสูตรที่ยึดเอาความต้องการและความสนใจของผู้เรียนเป็นหลัก (Designs Focused on Individual Needs and Interests) ได้แก่หลักสูตรที่ยึดเอาเด็กเป็นศูนย์กลาง (Child – Centered Curriculum) หลักสูตรประสบการณ์ (Experience – Centered Curriculum) การศึกษาแบบพัฒนาการ (Progressive Education) การศึกษาในระบบเปิด (Open Education) และการศึกษาที่เน้นมนุษยนิยม (Humanistic Education) เป็นต้น

๓. หลักสูตรที่ยึดเอาทักษะทางกระบวนการเป็นหลัก (Designs Focused on Process Skills)

๔. หลักสูตรที่ยึดเอาสมรรถภาพเป็นหลัก (Designs Focused on Specific Competencies)

สำหรับการจัดหลักสูตรในการศึกษาพยาบาลนั้นมีลักษณะเช่นเดียวกันกับการศึกษาทั่วไปจะแตกต่างจากการศึกษาอื่นๆ ก็เพียงแต่การจัดระบบวิชาและสาระของหลักสูตรเท่านั้นในแง่เนื้อหาสาระ Torres and Stanton (1982: 77อ้างถึงในกุลยา ตันติผลาชีวะ, ๒๕๓๑) จัดจำแนกเป็น ๓ รูปแบบ คือ รูปแบบเน้นการพยาบาลผู้ป่วย (Traditional medical model) รูปแบบกึ่งการพยาบาลผู้ป่วย (Semimedical model) และรูปแบบบูรณาการ (Integrated model) ลักษณะและวิธีการจัดเนื้อหาของแต่ละรูปแบบโดยสรุปเป็นดังนี้

๑. หลักสูตรแบบเน้นการพยาบาลผู้ป่วย (Traditional medical model) เป็นรูปแบบหลักสูตรที่นิยมกันมากในการจัดการศึกษาพยาบาลสมัยก่อนๆ ลักษณะของการกำหนดวิชาจะเน้นอยู่ที่โรค ความเจ็บป่วย การรักษาสภาพแวดล้อมในโรงพยาบาลและการฝึกปฏิบัติในคลินิกเป็นหลัก รายวิชาของหลักสูตรจะเป็นดังนี้ วิชาการพยาบาลอายุรศาสตร์และศัลยศาสตร์ การพยาบาลเด็ก การพยาบาลสูติศาสตร์ การพยาบาลจิตเวชและการพยาบาลสาธารณสุข

๒. หลักสูตรแบบกึ่งการพยาบาลผู้ป่วย (Semi medical model) เนื่องจากการกำหนดวิชาการพยาบาลตามรูปแบบเน้นการพยาบาลผู้ป่วยนั้นไม่สามารถที่จะครอบคลุมลักษณะทางการพยาบาลทั้งหมดได้ จึงได้มีการปรับเนื้อหาวิชาให้สามารถที่จะแสดงถึงการใช้ทฤษฎี และข้อความรู้อันเป็นศาสตร์ทางการพยาบาล จึงได้เกิดรูปแบบหลักสูตรแบบกึ่งการพยาบาลผู้ป่วยขึ้นเพื่อปรับขอบเขตการพยาบาลให้กว้างขึ้น ลักษณะสำคัญของการกำหนดวิชาตามรูปแบบนี้จะยึดเนื้อหาเฉพาะทางการรักษามาเป็นแกน (core) แล้วประสานเข้ากับเนื้อหาวิชาทางการพยาบาล ทั้งนี้เพื่อให้เห็นมโนทัศน์ของการพยาบาลดีขึ้น รายวิชาตามรูปแบบนี้จะ

เป็นดังนี้ การพยาบาล ผู้ใหญ่ การพยาบาลเด็ก การพยาบาลอนามัยชุมชน การพยาบาล ชีวสรีรวิทยาในผู้ใหญ่และเด็ก การพยาบาลจิตสังคมในผู้ใหญ่และเด็กหรือไม่อาจจะใช้ชื่อวิชา เป็นการพยาบาล ๑ การพยาบาล ๒ การพยาบาล ๓ เป็นต้น โดยรวมเอาโมทัศน์ทางการ พยาบาลอายุรศาสตร์ การพยาบาลศัลยศาสตร์ การพยาบาลจิตเวช การพยาบาลจิตเวช การพยาบาลเด็กและอื่น ๆ เข้าไปด้วย

๓. หลักสูตรบูรณาการ (Integrated model) การกำหนดวิชาในหลักสูตรแบบนี้ จะเน้นภาพรวมทางการพยาบาล เนื้อหาวิชาจะมุ่งที่ความมีสุขภาพกับการใช้ทฤษฎีและกระบวนการ พยาบาลในการวินิจฉัยทางการพยาบาล การจัดวิชาแบบบูรณาการนี้จะไม่คงรูปแบบ หลักสูตรเดิมแต่เนื้อหาจะเป็นข้อความโดยต่อเนื่องตามลำดับอาจจัดเนื้อหาเป็นรูปหน่วยหรือ เป็นโมดูลก็ได้แล้วแต่เป้าหมายของหลักสูตรนั้น

นอกจากการจัดจำแนกลักษณะหลักสูตรดังกล่าวมาแล้ว หลักสูตรการศึกษา พยาบาลอาจจะจำแนกตามวิธีการจัดการเรียนการสอนได้เป็นดังนี้(กุลยา ดันติผลาชีวะ, ๒๕๓๑)

หลักสูตรรายวิชา (Subject Curriculum) หรือ (Subject-centered Curriculum) เป็นรูปแบบหลักสูตรที่เก่าแก่ที่สุด การจัดประสบการณ์การเรียนรู้จะมุ่งที่เนื้อหาทางทฤษฎีตาม ตำรา ความลึกซึ้งของแต่ละสาขาหลักสูตรที่กำหนดจะเน้นที่หมวดรายวิชาเรียนสำหรับแต่ละชั้น ปัญหาที่พบมากคือความซ้ำซ้อนของเนื้อหาวิชา เพราะต่างวิชาต่างสอนแยกกัน หลักสูตร รายวิชานี้เป็นที่นิยมและใช้กันอย่างแพร่หลายในวงการศึกษายาบาลเนื้อหาวิชาจะเน้นโรคเป็น สำคัญ เนื้อหาหลักสูตรจะอยู่ในรูปแบบเน้นการพยาบาลผู้ป่วย ผู้เรียนจะเรียนในแต่ละวิชาแต่ละ โรคไป การฝึกปฏิบัติจะเน้นด้านการปฏิบัติในโรงพยาบาลและการดูแลแก่ผู้ป่วย (Hospital – oriented)

หลักสูตรบูรณาการ (Integrated curriculum) เป็นรูปแบบหลักสูตรที่นำมาใช้ในการ การศึกษาพยาบาลเพื่อการผสมผสานเนื้อหาวิชาการศึกษาพยาบาลเข้าด้วยกัน ลดความซ้ำซ้อน ของเนื้อหาวิชา มีการจัดลำดับการเรียนรู้จากการเรียนและฝึกประสบการณ์วิชาชีพที่ง่ายไปยาก การจัดหลักสูตรในลักษณะนี้ตัวแกนของหลักสูตรอาจเน้นอายุคือเรียนจากเด็กไปผู้ใหญ่และผู้ สูงอายุหรือเรียนจากสุขภาพดีไปเป็นความเจ็บป่วยก็ได้ทั้งนี้แล้วแต่ปรัชญาการศึกษาพยาบาล ของสถาบันนั้น ๆ

หลักสูตรมุ่งชุมชน (Community – centered curriculum) เน้นความสำคัญกับ ชุมชนเป็นหลัก ปัจจุบันได้นำมาใช้ในการศึกษาพยาบาลมาก เนื่องจากนโยบายการ สาธารณสุขมูลฐาน การพัฒนาหลักสูตรรูปแบบนี้มาจากแนวความคิดพื้นฐานของการจัด การศึกษา ๒ รูปแบบ ที่มุ่งถึงการศึกษาเพื่อให้เข้าใจสภาพชุมชนเพื่อการสาธารณสุขมูลฐาน องค์การอนามัยโดยให้ความหมายให้เห็นเปรียบเทียบกันดังนี้

การศึกษาเน้นชุมชน (Community-oriented education) หมายถึง การศึกษาที่มุ่งถึงการดูแลรักษาและส่งเสริมสุขภาพตามความต้องการทางสุขภาพของบุคคลหรือ กลุ่มชนและความต้องการของชุมชนที่เกี่ยวข้องโดยหลักการและพื้นฐานการศึกษาต้องสนอง ตอบความต้องการของชุมชนที่สถาบันตั้งอยู่ โดยมีเป้าหมายที่สุขภาพดีถ้วนหน้า

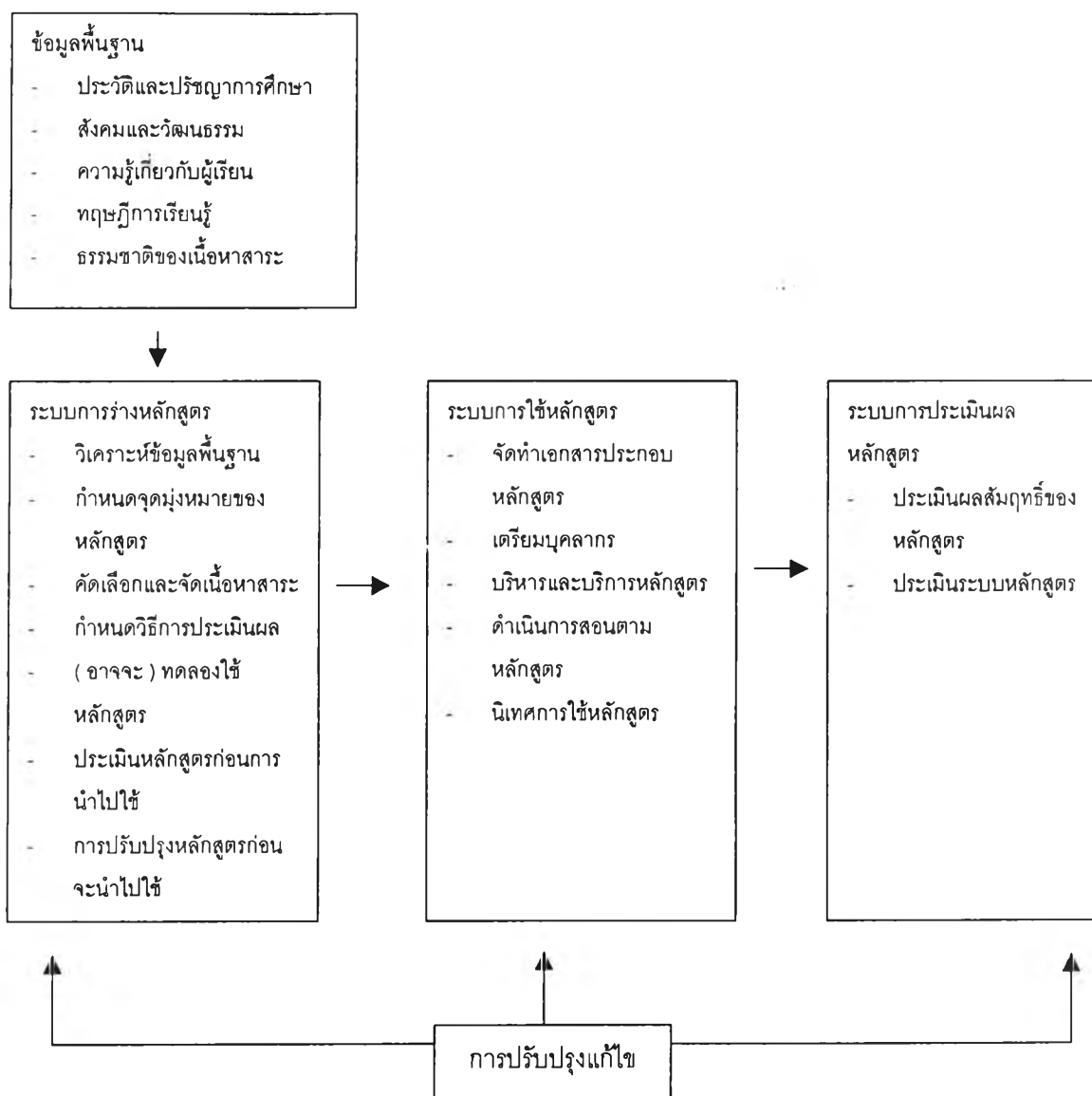
การศึกษาที่ใช้ชุมชนเป็นฐาน (Community-based education) เป็นการจัดการศึกษาที่มุ่งถึงความเข้าใจความต้องการของชุมชนโดยผู้เรียน ครูและกิจกรรมการเรียนจะเกิดขึ้นในชุมชน นักศึกษาจะเรียนรู้ทุกอย่างโดยตรงจากชุมชน อาจจะเป็นชุมชนชนบท ชุมชนในเมืองก็ได้

ข้อแตกต่างของหลักสูตรตามแนวการจัดการศึกษาดังกล่าวจะต่างที่หลักสูตรเน้นชุมชนจะเน้นถึงความเกี่ยวข้องกับชุมชนกับปัญหาสุขภาพและการแก้ไข ส่วนหลักสูตรที่ใช้ชุมชนเป็นฐานจะเน้นการใช้ชุมชนเป็นแหล่งศึกษาและมีประสบการณ์ตรง (สวอนน์, ๒๕๓๐ อ้างถึงในกุลยา ดันติผลาชีวะ, ๒๕๓๑)

๒. การจัดหลักสูตร

๒.๑ ความหมายของการจัดหลักสูตร

การจัดหลักสูตร (Curriculum Organization) มีความหมายเหมือนคำว่า การออกแบบหลักสูตร (Curriculum Design) ทุกประการ คือ ความหมายแรกจะมีความหมายในลักษณะของการดำเนินการจัดทำหลักสูตร ส่วนอีกความหมายหนึ่งจะมีความหมายในลักษณะของการจัดเนื้อหาสาระและประมวลประสบการณ์ในหลักสูตร (สังต์ อุทรานันท์, ๒๕๓๒: ๓๑) การจัดเนื้อหาสาระของหลักสูตรจะมุ่งเน้นที่เรื่องใดเรื่องหนึ่งเป็นสำคัญ ซึ่งได้แก่ หลักสูตรที่เน้นเนื้อหาวิชาหรือสาขาวิชาเป็นหลัก หลักสูตรที่เน้นความต้องการของสังคมหรือหลักสูตรที่เน้นถึงความต้องการและความสนใจของผู้เรียนเป็นหลัก (Beauchamp, 1983 อ้างถึงใน Sowell, Evelyn J., 1996: 55) สำหรับกระบวนการทั้งหมดที่เกี่ยวข้องกับการจัดทำหลักสูตรและปรับปรุงหลักสูตร สังต์ อุทรานันท์ (๒๕๓๒: ๓๕) สรุปเป็นแผนภาพไว้ดังนี้

แผนภาพที่ ๒ แสดงการจัดหลักสูตร

๒.๒ การศึกษาข้อมูลพื้นฐาน

๒.๒.๑ ประเภทของข้อมูลพื้นฐาน

นักพัฒนาหลักสูตรได้กำหนดข้อมูลพื้นฐานที่สำคัญในการพัฒนาหลักสูตร ดังนี้

สุมิตร คุณานุกร (๒๕๑๘) ได้กล่าวไว้ว่าข้อมูลพื้นฐานที่สำคัญในการพัฒนาหลักสูตรได้แก่ ข้อมูลทางด้านปรัชญา ข้อมูลที่ได้จากนักวิชาการ ข้อมูลที่ได้จากจิตวิทยาการเรียนรู้ ข้อมูลที่ได้จากการศึกษาสังคมของผู้เรียน ข้อมูลที่ได้จากการศึกษาความต้องการและความสนใจของผู้เรียนและข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาทางเทคโนโลยี

สันต์ ธรรมบำรุง (๒๕๒๗) กล่าวว่าข้อมูลพื้นฐานที่สำคัญในการพัฒนาหลักสูตรประกอบไปด้วยข้อมูลทางด้านปรัชญา ข้อมูลจากแผนการศึกษาแห่งชาติ ข้อมูลจากสภาพทางสังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรมและการปกครอง ข้อมูลที่ได้จากนักวิชาการ แต่ละสาขาวิชา ข้อมูลจากจิตวิทยาการเรียนรู้ ข้อมูลจากความต้องการและความสนใจของผู้เรียนและข้อมูลที่ได้จากพัฒนาการทางเทคโนโลยี

ธำรง บัวศรี (๒๕๓๑) ได้กล่าวถึงข้อมูลพื้นฐานที่สำคัญในการพัฒนาหลักสูตรไว้ว่าประกอบไปด้วยข้อมูลด้านประชากร สุขภาพ อนามัย ข้อมูลด้านการประกอบอาชีพ ฐานะและรายได้ ข้อมูลด้านที่อยู่อาศัย ข้อมูลด้านบริการสาธารณสุขภาค ข้อมูลด้านความมั่นคงปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน ข้อมูลด้านขนบธรรมเนียมประเพณีของ ท้องถิ่นและข้อมูลเกี่ยวกับปัญหาของท้องถิ่น

สังัด อุทรานันท์ (๒๕๓๒) กล่าวว่าข้อมูลพื้นฐานที่สำคัญในการพัฒนาหลักสูตรประกอบไปด้วยข้อมูลเกี่ยวกับสภาพและปัญหาของชุมชนซึ่งข้อมูลเหล่านี้ได้จากบุคคลที่ทำงานในหน่วยงานต่าง ๆ ที่ต้องอยู่ในท้องถิ่นนั้นทั้งของรัฐและเอกชน กลุ่มคนบางกลุ่มที่สามารถก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ผู้เชี่ยวชาญทางด้านสังคม นักการศึกษา ประชาชนทั่วไป ผู้ปกครอง ตลอดจนผู้ที่สำเร็จการศึกษาออกไปแล้วและข้อมูลเกี่ยวกับความต้องการของผู้เรียนและบางกรณีก็อาจศึกษาได้จากผู้เรียนและบางกรณีก็อาจศึกษาได้จากครูในฐานะที่สอนผู้เรียนในกลุ่มนั้น ๆ เป็นเวลานานพอสมควร

ใจทิพย์ เชื้อรัตนพงษ์ (๒๕๓๙) ได้กล่าวถึงข้อมูลพื้นฐานที่สำคัญในการพัฒนาหลักสูตรคือ ข้อมูลเกี่ยวกับโรงเรียนหรือชุมชนที่โรงเรียนตั้งอยู่ ในการสร้างหรือพัฒนาหลักสูตรเพื่อให้ผู้เรียนมีความรู้ความสามารถและประสบการณ์มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ คิดเป็น ทำเป็นและเป็นสมาชิกที่ดีของสังคม จึงจำเป็นต้องรู้ข้อมูลเกี่ยวกับชุมชนหรือสังคมที่โรงเรียนตั้งอยู่ เพื่อให้หลักสูตรที่พัฒนาขึ้นมีความทันสมัยและเหมาะสมกับความเปลี่ยนแปลงของสังคมหรือชุมชนนั้น ๆ ข้อมูลเกี่ยวกับผู้เรียน ศึกษาข้อมูลในด้านข้อมูลเกี่ยวกับประชากร ผู้เรียน ข้อมูลด้านการเจริญเติบโตและพัฒนาการทางด้านปัญญาและจิตใจของผู้เรียน ข้อมูลด้านลักษณะและกระบวนการเรียนรู้ของผู้เรียน ข้อมูลด้านครอบครัว ข้อมูลเกี่ยวกับโรงเรียน เช่น จำนวนครูในโรงเรียน งบประมาณ จำนวนอุปกรณ์และสื่อต่าง ๆ จำนวนอาคารสถานที่และห้องเรียน ความต้องการของครู ปัญหาที่เกิดจากการใช้หลักสูตรและกระบวนการเรียนการสอน การสนับสนุนหรือความร่วมมือของชุมชนที่มีต่อโรงเรียน ฯลฯ

กล่าวโดยสรุปข้อมูลที่ใช้ในการพัฒนาหลักสูตรสามารถแบ่งออกเป็น ๔ ประเภทคือ

๑. ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาหลักสูตร คือ ข้อมูลด้านปรัชญา ข้อมูลทางจิตวิทยา แผนการศึกษา นโยบายของรัฐบาล ขนบธรรมเนียมประเพณี ข้อมูลด้านเทคโนโลยี
๒. ข้อมูลเกี่ยวกับสภาพท้องถิ่นและความต้องการของชุมชน
๓. ข้อมูลเกี่ยวกับความต้องการของผู้เรียน
๔. ข้อมูลเกี่ยวกับศักยภาพของโรงเรียน

๒.๒.๒ วิธีการศึกษาข้อมูลพื้นฐาน

สังต์ อุทรานันท์ (๒๕๒๗) ได้กล่าวถึงวิธีการศึกษาข้อมูลพื้นฐานเพื่อใช้ในการพัฒนาหลักสูตรว่าสามารถกระทำได้ทั้งการศึกษาโดยตรงและโดยอ้อม คือ การศึกษาโดยตรงเป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลจากแหล่งข้อมูลโดยตรงซึ่งอาจจะกระทำได้โดยการสอบถามโดยใช้แบบสอบถามในลักษณะของการวิจัยเชิงสำรวจ การสัมภาษณ์ผู้ที่เกี่ยวข้อง การสังเกตในลักษณะของการวิจัยเชิงมนุษยวิทยา การระดมความคิดเห็นจากบุคคลที่เกี่ยวข้องและการศึกษาโดยอ้อมสามารถทำได้โดย การศึกษาค้นคว้าจากเอกสาร การรับฟังความคิดเห็นจากแหล่งต่าง ๆ และการวิเคราะห์ตัวชี้นำ (Indicators) ที่สำคัญ

ใจทิพย์ เชื้อรัตนพงษ์ (๒๕๓๙) กล่าวถึงวิธีการศึกษาข้อมูลพื้นฐานดังนี้

๑. วิธีการประชุมระดมความคิดเห็นหรือระดมสมอง (Brain storming) คณะทำงานหรือผู้ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาหลักสูตรอาจใช้วิธีการประชุมระดมความคิดเห็นหรือระดมสมองในเรื่องสภาพปัญหาและความต้องการต่างๆ วิธีการประชุมแบบนี้สามารถเปิดโอกาสให้สมาชิกผู้เข้าร่วมประชุมเสนอความคิดเห็นอย่างเสรีและเต็มที่ในเวลาที่กำหนดไว้โดยไม่คำนึงถึงความถูกต้องเหมาะสมกฎเกณฑ์หรือความเป็นไปได้ในทางปฏิบัติ
๒. วิธีการสำรวจ (Survey) ทำได้หลายวิธีคือการใช้แบบสอบถาม (Questionnaire) การสัมภาษณ์ (Interview) การสังเกต (Observation) การศึกษาจากรายงาน การวิจัยหรือเอกสารต่าง ๆ (Document Reading) การใช้แบบสำรวจ (Surveying) การรับฟังความคิดเห็นจากสื่อมวลชนและสาธารณชน (Public Hearing)

จากแนวคิดของนักการศึกษาดังที่กล่าวมาข้างต้นสามารถสรุปได้ว่า วิธีการศึกษาข้อมูลพื้นฐาน มีดังนี้

๑. ศึกษาโดยวิธีเก็บข้อมูลจากแหล่งข้อมูลโดยตรงโดยใช้วิธีการ คือ การสอบถาม การสัมภาษณ์ การสังเกต การศึกษาจากเอกสารรายงานการวิจัย การรับฟังความคิดเห็นจากสื่อมวลชนและสาธารณะ

๒. ใช้วิธีการประชุมระดม (Brain storming) ความคิดเห็นจากคณะทำงานหรือผู้เกี่ยวข้องในเรื่องสภาพปัญหาและความต้องการ

๒.๒.๓ ปัญหาของการศึกษาข้อมูลพื้นฐาน

ปัญหาที่เกิดขึ้นจากการศึกษาข้อมูลพื้นฐาน พอสรุปได้ดังนี้ (Pratt and David, 1980 : 88 –89 อ้างถึงใน ใจทิพย์ เชื้อรัตนพงษ์, ๒๕๓๙: ๔๕-๔๖)

๑. ข้อมูลมีมากเกินไปจนความจำเป็น (Information Overload) คณะทำงานที่เกี่ยวข้องกับการสร้างหรือพัฒนาหลักสูตรไม่ได้พิจารณาว่าสิ่งไหนที่สำคัญและจำเป็นต้องศึกษาข้อมูลที่รวบรวมได้จึงมีมากเกินไปจนมีผลทำให้การวิเคราะห์ข้อมูลยากลำบากและอาจไม่ได้ข้อมูลที่เด่นชัด

๒. ความหมายของคำหรือข้อความไม่ชัดเจน (Vocabulary) คณะทำงานที่เกี่ยวข้องกับการสร้างหรือพัฒนาหลักสูตรไม่ได้ให้ความหมายของคำหรือข้อความที่ชัดเจน เช่น นิยามศัพท์คำว่า ความต้องการที่จำเป็น (needs) และความต้องการหรือความปรารถนา (want) ดังนั้น จึงควรเข้าใจให้ตรงกันในกลุ่มคณะทำงานและควรหลีกเลี่ยงคำหรือข้อความในแบบสอบถามที่จะทำให้ผู้ตอบเข้าใจไขว้เขวเพราะจะทำให้ได้คำตอบที่ไม่ตรงกับความจริง

๓. ขาดการตรวจสอบความตรงของข้อมูล (Validity) คณะทำงานที่เกี่ยวข้องกับการสร้างหรือพัฒนาหลักสูตรไม่ได้ตรวจสอบข้อมูลต่างๆ จากหลาย ๆ แหล่งเพื่อให้ได้ข้อมูลที่ตรงกับความเป็นจริงมากที่สุด

๔. การไม่ได้ให้ความสำคัญกับปัญหาและความต้องการที่จะเกิดขึ้นในอนาคต (Future Orientation) ผู้ให้ข้อมูลและคณะ/หรือคณะทำงานที่เกี่ยวข้องกับการสร้างหรือพัฒนาหลักสูตรไม่ได้มองไปข้างหน้าว่าสภาพ ปัญหาและความต้องการจำเป็นในอนาคตเป็นอย่างไร เพื่อจะได้เป็นข้อมูลพื้นฐานในการสร้างหรือพัฒนาหลักสูตรอย่างมีประสิทธิภาพแต่ตอบหรือพิจารณาโดยใช้ข้อมูลและมองภาพที่จะเกิดขึ้นในอนาคตด้วย เพราะการจัดการศึกษาเราต้องคำนึงว่าผู้เรียนจะสำเร็จการศึกษาได้นั้นต้องใช้เวลาระยะหนึ่ง สิ่งที่เราเรียนจึงควรเตรียมเพื่อวันข้างหน้า อย่างไรก็ตามข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับสภาพปัญหาและความต้องการจำเป็นที่เป็นอยู่ในปัจจุบันก็ควรนำมาประกอบการพิจารณาวางแผนสร้างหรือพัฒนาหลักสูตรด้วยถ้าข้อมูลดังกล่าวมีความสำคัญและช่วยให้การสร้างหรือพัฒนาหลักสูตรมีคุณภาพดีขึ้น

๒.๔ การนำหลักสูตรไปใช้

๒.๔.๑ ความหมายของการนำหลักสูตรไปใช้

สมิตร คุณานุกร (๒๕๒๓) ได้ให้ความหมายของการนำหลักสูตรไปใช้ว่าหมายถึงการที่ผู้บริหารโรงเรียนและครูนำเอาโครงการของหลักสูตรที่เป็นรูปเล่มไปปฏิบัติให้เกิดผล ขั้นตอนนี้รวมถึงการบริหารงานด้านวิชาการเพื่ออำนวยความสะดวกและให้นักเรียนสามารถสอนและเรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิภาพสูงสุด

Beauchamp (1975) กล่าวว่า การนำหลักสูตรไปใช้เป็นกระบวนการในการแปลงหลักสูตรไปสู่การสอน การจัดสภาพแวดล้อมในโรงเรียนให้ครูได้พัฒนาการเรียนการสอน

สงัด อุทรานันท์ (๒๕๒๗) ได้ให้ความหมายของการนำหลักสูตรไปใช้ว่าหมายถึงการนำหลักสูตรไปใช้เป็นขั้นตอนของการนำเอาหลักสูตรไปปฏิบัติหรือไปสู่การเรียนการสอนในโรงเรียน

ธำรง บัวศรี (๒๕๓๒) กล่าวว่า การนำหลักสูตรไปใช้หมายถึงการจัดกระบวนการเรียนการสอนสำหรับการสอนเป็นประจำทุกวัน

ใจทิพย์ เข็วรัตนพงษ์ (๒๕๓๙) กล่าวว่า การนำหลักสูตรไปใช้เป็นขั้นตอนที่มีความสำคัญมากเพราะถ้าไม่มีการนำหลักสูตรที่สร้างขึ้นไปใช้ในการปฏิบัติจริงในโรงเรียนเพื่อให้ผู้เรียนได้บรรลุตามจุดมุ่งหมายแล้วหลักสูตรไม่มีความหมายหรือหากหลักสูตรที่สร้างขึ้นจะดีเลิศเพียงใดและเหมาะสมมากเพียงใด แต่ถ้าหากการนำหลักสูตรไปใช้ยังไม่มีประสิทธิภาพที่ดีก็ยากที่หลักสูตรนั้น ๆ จะบรรลุเจตนารมณ์ที่กำหนดได้เช่นกัน

จากแนวคิดของนักพัฒนาหลักสูตรที่กล่าวมาข้างต้นสามารถสรุปได้ว่าการนำหลักสูตรไปใช้คือการทำหน้าที่เกี่ยวข้องกับการใช้หลักสูตรนำเอาหลักสูตรที่เขียนขึ้นเป็นรูปเล่มไปปฏิบัติตามบทบาทหน้าที่ของแต่ละคนให้เกิดผลตามจุดมุ่งหมายของหลักสูตรที่กำหนด รวมถึงการจัดบรรยากาศภายในโรงเรียนให้เอื้อต่อการนำหลักสูตรไปใช้ด้วย

๒.๔.๒ การนำหลักสูตรไปใช้ให้มีประสิทธิภาพ

วิชัย ประสิทธิ์วิฑูริย์ (๒๕๔๒) กล่าวถึงการนำหลักสูตรไปใช้จะมีประสิทธิภาพเพียงใดขึ้นอยู่กับองค์ประกอบ ๓ ประการคือ

๑. การเตรียมครูผู้สอน นักศึกษาครูต้องมีสมรรถภาพด้านความรู้ เทคนิควิธีคุณลักษณะและเจตคติที่ดี ครูผู้สอนต้องให้มีการศึกษาอบรมเกี่ยวกับหลักสูตร เอกสารประกอบหลักสูตร การประชุมเชิงปฏิบัติการ การวิเคราะห์หลักสูตรและการปฏิบัติการ วางแผนการสอน

๒. บุคลากรที่เกี่ยวข้องกับการใช้หลักสูตร

๒.๑ ผู้บริหารโรงเรียนให้การส่งเสริม สนับสนุนในการนำหลักสูตรไปใช้ดังนี้คือ มีความรู้ความเข้าใจ ประชุมชี้แจงเกี่ยวกับหลักสูตร จัดผู้สอนเข้าสอนได้อย่างเหมาะสม สรรหาวัสดุหลักสูตร จัดบรรยากาศและสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนการสอนจัดหาแหล่งเสริมความรู้ประสบการณ์ นิเทศ ติดตามผล การประชาสัมพันธ์การใช้หลักสูตร

๒.๒ ศึกษาวิเคราะห์ มีบทบาทให้การส่งเสริม สนับสนุนจากภายนอก ประสานงาน ให้ความช่วยเหลือแนะนำ จัดอบรมสัมมนา นิเทศ ติดตามผลการใช้หลักสูตร

๒.๓ ผู้ปกครองและบุคลากรในชุมชนมีบทบาทในการให้ความช่วยเหลือเกี่ยวกับวัสดุหลักสูตร เป็นแหล่งวิทยากรและสถานประกอบการและวิทยากรพิเศษ

๓. คุณภาพของครูผู้สอน

๓.๑ แปลงหลักสูตรไปสู่การสอน วิเคราะห์หลักสูตร วางแผนการสอนให้สอดคล้องกับสภาพท้องถิ่น จัดทำเอกสารประกอบหลักสูตร เช่น โครงการสอน แนวการสอน แผนการสอน คู่มือครู สื่อการเรียนการสอน เครื่องมือวัดผล

๓.๒ การสอน จัดการเรียนการสอนให้สอดคล้องกับ จุดหมายและ จุดประสงค์ของหลักสูตร ใช้เทคนิค วิธีสอน กระบวนการเรียนรู้ที่หลากหลาย และเหมาะสม วัดผลและประเมินผล ความตั้งใจต่อการสอนของผู้สอน

๓.๓ การจัดสภาพและบรรยากาศในห้องเรียน ตกแต่งห้อง ได้เหมาะสม ใช้สื่อการเรียนการสอน การจัดมุมประสบการณ์ การจัดประกวดการจัดแสดงผลงาน

ดิลก บุญเรืองรอด (๒๕๒๑) ได้กล่าวถึงการนำหลักสูตรไปใช้ให้มีคุณภาพว่าต้องศึกษาหลักสูตรให้เข้าใจอย่างลึกซึ้ง มีการวางแผนหลักสูตรและบริหารการสอน โดยแบ่งขั้นตอนการใช้หลักสูตรออกเป็น ๑๒ ขั้นตอนดังนี้

๑. การทำความเข้าใจหลักสูตรโดยทั่วไป ซึ่งครูจะต้องศึกษาหลักสูตรทั้งฉบับไม่ใช่ศึกษาเฉพาะวิชาที่รับผิดชอบ

เนื้อหา

อาคารสถานที่ ผู้เรียนและเวลา

งานสอน

๒. การวิเคราะห์หลักสูตรโดยการวิเคราะห์ความมุ่งหมายกับ
๓. การพิจารณากิจกรรมเพื่อสร้างบูรณาการ
๔. การจัดโปรแกรมการสอน ประกอบด้วยงาน บุคคล อุปกรณ์
๕. การจัดตารางสอน ซึ่งรวมทั้งงานที่ต้องทำเป็นกลุ่มและตารางงานสอน
๖. การวางแผนการสอนร่วมกันเพื่อสร้างความสัมพันธ์ระหว่างวิชา
๗. การศึกษาความพร้อมของผู้เรียน
๘. การสอน
๙. การประชุมประสานงานการสอนทุกสัปดาห์
๑๐. การประเมินผล
๑๑. การปรับปรุงการเรียนการสอน

กาญจนา คุณารักษ์ (๒๕๒๗) กล่าวถึงการใช้อย่างมีประสิทธิภาพว่าต้องคำนึงถึงสิ่งต่อไปนี้

๑. การจัดห้องเรียน ควรจัดให้อยู่ในสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนการสอน มีขนาดพอเหมาะกับจำนวนนักเรียน ตลอดจนมีห้องปฏิบัติการต่าง ๆ อย่างเพียงพอ
๒. การบริการเพื่อการเรียนการสอน ได้แก่ บริการด้านห้องสมุด, ศูนย์การเรียน, ศูนย์ภาษา ฯลฯ โรงเรียนควรจัดให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้
๓. การเปิดรายวิชาเลือก ควรเปิดวิชาที่ตรงกับความสนใจ ความถนัด ความสามารถของผู้เรียนอย่างแท้จริง ตลอดจนมีการจัดบริการแนะแนวด้วย
๔. การจัดกิจกรรมต่างๆ เพื่อเสริมการเรียนการสอนและเป็นการเพิ่มพูนความรู้และประสบการณ์ของผู้เรียน โรงเรียนควรเลือกจัดกิจกรรมที่มีคุณค่าสูงสุดและอยู่ในความสนใจของผู้เรียนเป็นส่วนใหญ่
๕. การประเมินผลการเรียนการสอน เป็นสิ่งสำคัญควร ส่งเสริมให้ครูมีทักษะในการวัดและประเมินผลพร้อมกับสามารถวางแผนการประเมินผลได้อย่างดีที่สุด
๖. การจัดบุคลากรและการเงิน โรงเรียนควรได้สนับสนุนบุคลากรให้พัฒนาตนเองทางด้านวิชาการตลอดเวลา มีการจัดบุคลากรที่เหมาะสมเพื่อการใช้หลักสูตรอย่างมีประสิทธิภาพและวางแผนดำเนินงานประมาณอย่างรัดกุม ประหยัดและคุ้มค่ามากที่สุด

๒.๔.๓ ลักษณะของงานที่เกี่ยวข้องกับการนำหลักสูตรไปใช้

การนำหลักสูตรไปใช้เป็นการนำหลักสูตรที่สร้างหรือพัฒนาขึ้นไปสู่การปฏิบัติโดยให้บังเกิดผลสูงสุดแก่ตัวนักเรียน ซึ่งมีนักการศึกษาหลายท่านได้กล่าวถึงลักษณะของงานหรือกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการนำหลักสูตรไปใช้ดังนี้

สมิตร คุณากร (๒๕๒๓) ได้กล่าวถึงการนำหลักสูตรไปใช้ว่าประกอบ ด้วยกิจกรรม ๓ ประการคือ การแปลงหลักสูตรไปสู่การสอน การจัดปัจจัยและสภาพต่าง ๆ ภายในโรงเรียน และการสอน

สังต์ อุทรานันท์ (๒๕๓๒) ได้กล่าวถึงงานที่เกี่ยวข้องกับการนำ หลักสูตรไปใช้ว่ามีงานหลักอยู่ ๓ งานคือ (๑) งานบริหารและบริการหลักสูตร ประกอบด้วยงาน เตรียมบุคลากร การจัดครูเข้าสอนตามหลักสูตร การบริหารและบริการวัสดุหลักสูตรและการ บริการหลักสูตรภายในโรงเรียน (๒) งานดำเนินการเรียนการสอนตามหลักสูตร ประกอบด้วย การปรับปรุงหลักสูตรให้สอดคล้องกับสภาพของท้องถิ่น การจัดทำแผนการสอน การจัด กิจกรรมการเรียนการสอนและการวัดและประเมินผลการเรียนการสอน (๓) งานสนับสนุนและ ส่งเสริมการใช้หลักสูตร ประกอบด้วย การนิเทศและติดตามผลการใช้หลักสูตรและการจัดตั้งศูนย์ วิชาการเพื่อสนับสนุนและส่งเสริมการใช้หลักสูตร

ใจทิพย์ เชื้อรัตนพงษ์ (๒๕๓๙) ได้แบ่งงานที่เกี่ยวข้องกับการใช้ หลักสูตรเป็น ๒ งาน คือ (๑) งานบริหารหลักสูตร มีกิจกรรมที่สำคัญคือ การศึกษาวิเคราะห์ และทำความเข้าใจเกี่ยวกับหลักสูตรและเอกสารประกอบหลักสูตรต่าง ๆ การเตรียมบุคลากรใน โรงเรียน การจัดครูเข้าสอน การจัดตารางสอน การจัดทำแผนการเรียน การจัดบริการวัสดุหลักสูตร และสื่อการเรียนการสอน การจัดสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ แก่ผู้ใช้หลักสูตร เช่น อาคาร สถานที่ งบประมาณ การบริการห้องสมุด เป็นต้น การนิเทศติดตามและประเมินผลการใช้ หลักสูตร การประชาสัมพันธ์หลักสูตรแก่ผู้ปกครองและชุมชน (๒) งานสอน มีกิจกรรมที่สำคัญ คือการทำความเข้าใจในหลักสูตรแม่บทและปรับหลักสูตรให้สอดคล้องกับสภาพและความ ต้องการของท้องถิ่น การวางแผนการสอน การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนและกิจกรรมเสริม หลักสูตร การพัฒนาและใช้สื่อการเรียนการสอน การจัดสอนซ่อมเสริม การวัดและประเมินผล การเรียนรู้

๒.๔.๔ ปัญหาการนำหลักสูตรไปใช้

ใจทิพย์ เชื้อรัตนพงษ์ (๒๕๓๙: ๑๕๗ - ๑๕๘) ได้กล่าวถึงปัญหาของการนำหลักสูตรไปใช้ไว้ดังนี้

๑. ปัญหาด้านครู คือ ครูขาดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับตัวหลักสูตรและขาดหลักสูตรกับเอกสารประกอบหลักสูตร เช่น คู่มือการใช้หลักสูตร ฯลฯ ซึ่งทำให้การสอนของครูไม่มีประสิทธิภาพเท่าที่ควร ครูไม่ยอมเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมการสอนให้สอดคล้องกับหลักสูตร ยังคงยึดวิธีการสอนแบบ “ ยึดตัวครูเป็นศูนย์กลาง ” ในการสอน และครูไม่มีเวลาศึกษาหลักสูตรก่อนสอน

๒. ปัญหาด้านผู้บริหารโรงเรียน คือ ผู้บริหารมีความรู้ความเข้าใจหลักสูตรน้อยทำให้ไม่สามารถสนับสนุนการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนได้ดีเท่าที่ควร ผู้บริหารไม่มีความรู้ความสามารถในการนิเทศและให้คำแนะนำเกี่ยวกับการใช้หลักสูตรแก่ครูและ/หรือ นิเทศน้อย ไม่ทั่วถึง ไม่ต่อเนื่อง และผู้บริหารไม่ได้ให้การสนับสนุนการใช้หลักสูตรของคณะครู เช่น การจัดหาเอกสารหลักสูตรประเภทต่างๆและการจัดหาจัดทำวัสดุอุปกรณ์การเรียนการสอนให้เพียงพอกับความต้องการของครู การจัดครูเข้าสอนไม่เหมาะสม การไม่ได้สนับสนุนการพัฒนาบุคลากรในโรงเรียน เป็นต้น

๓. ปัญหาด้านศึกษานิเทศก์ คือ ศึกษานิเทศก์นิเทศการใช้หลักสูตรในโรงเรียนต่างๆ ไม่ทั่วถึง ศึกษานิเทศก์ไม่มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับหลักสูตรอย่างถ่องแท้ ไม่มีความรู้ความสามารถในการนิเทศและให้คำแนะนำแก่ครูได้ดีเท่าที่ควร

๔. ปัญหาด้านหน่วยงานส่วนกลาง ระดับจังหวัดและระดับอำเภอ คือ ส่งเอกสารหลักสูตรและเอกสารประกอบหลักสูตรล่าช้าและไม่เพียงพอต่อความต้องการของโรงเรียน ขาดการประชาสัมพันธ์หลักสูตร โดยเฉพาะกับผู้ปกครองทำให้ไม่ได้รับความร่วมมือเกี่ยวกับการใช้หลักสูตร ขาดงบประมาณที่จะสนับสนุนการใช้หลักสูตร การฝึกอบรมให้ความรู้และทักษะเกี่ยวกับการนำหลักสูตรไปใช้แก่ครูและบุคลากรที่เกี่ยวข้องยังไม่ทั่วถึงและ/หรือไม่ตรงกับความต้องการของครูและบุคลากรที่เกี่ยวข้อง

๒.๕ การประเมินผลหลักสูตร

๒.๕.๑ ความหมายของการประเมินหลักสูตร

นักการศึกษาหลายท่านได้ให้ความหมายของการประเมินหลักสูตรไว้ต่าง ๆ กัน ดังนี้

Carter Good (1945: 209) ได้ให้ความหมายไว้ว่าการประเมินหลักสูตรคือการประเมินผลของกิจกรรมการเรียนภายในขอบข่ายของการสอนที่เน้นเฉพาะจุดประสงค์ของการตัดสินใจในความถูกต้องของจุดมุ่งหมาย ความสัมพันธ์และความต่อเนื่องของเนื้อหาและผลสัมฤทธิ์ของวัตถุประสงค์เฉพาะซึ่งนำไปสู่การตัดสินใจในการวางแผนการจัดโครงการต่อเนื่องและการหมุนเวียนของกิจกรรมโครงการต่าง ๆ ที่จะจัดให้มีขึ้น

Lee Cronbach (1970: 271) ให้ความหมายว่าการประเมินหลักสูตรคือการรวบรวมข้อมูลและการใช้ข้อมูลเพื่อการตัดสินใจในเรื่องโปรแกรมหรือ หลักสูตรการศึกษา

Stufflebeam et al. (1971: 128) ให้ความหมายของการประเมินหลักสูตรว่าการประเมินหลักสูตรคือ กระบวนการหาข้อมูล เก็บข้อมูลเพื่อนำมาใช้เป็นประโยชน์ในการตัดสินใจทางเลือกที่ดีกว่าเดิม

สุมิตร คุณนกร (๒๕๒๓: ๑๙๘) กล่าวถึงการประเมินหลักสูตรไว้ว่าการประเมินหลักสูตรคือการหาคำตอบว่าหลักสูตรสัมฤทธิ์ผลตามที่กำหนดไว้ในความมุ่งหมายหรือไม่ มากน้อยเพียงใดและอะไรเป็นสาเหตุ การประเมินหลักสูตรเพื่อตัดสินสัมฤทธิ์ผลของหลักสูตรนั้นมีขอบเขตรวมถึง การวิเคราะห์ตัวหลักสูตร การวิเคราะห์กระบวนการของการนำหลักสูตรไปใช้ การวิเคราะห์สัมฤทธิ์ผลในการเรียนของนักเรียนและการวิเคราะห์โครงการประเมินหลักสูตร

วิชัย วงษ์ใหญ่ (๒๕๒๓: ๑๙๒) ให้ความหมายของการประเมินหลักสูตรไว้ว่าการประเมินหลักสูตรเป็นการพิจารณาเกี่ยวกับคุณค่าของหลักสูตร โดยใช้ผลจากการวัดในแง่มุมต่างๆ ของสิ่งที่ประเมินเพื่อนำมาพิจารณาร่วมกันและสรุปว่าจะให้คุณค่าของหลักสูตรที่พัฒนาขึ้นมานั้นว่าเป็นอย่างไร มีคุณภาพดีหรือไม่ เพียงใด หรือได้ผลตรงตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดหรือไม่ มีส่วนใดที่จะต้องปรับปรุงแก้ไข

สุจริต เพียรชอบ (๒๕๒๓: ๖๔) กล่าวถึงการประเมินหลักสูตรไว้ว่าเป็นกระบวนการที่สำคัญเพราะเป็นการหาคำตอบว่าหลักสูตรสัมฤทธิ์ผลตามที่ได้ตั้งจุดมุ่งหมายไว้ หรือไม่ มากน้อยเพียงใด อะไรเป็นสาเหตุ ผู้ประเมินหลักสูตรจึงต้องเป็นผู้ที่มีความรู้ดีทั้งทางด้านหลักสูตรและด้านการประเมินผล ซึ่งจะต้องเน้นการประเมินทั้งโปรแกรมการศึกษามีใช่แต่เพียงผลการเรียนปีสุดท้ายเท่านั้นแต่ควรประเมินผลการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของผู้เรียนด้วย

ใจทิพย์ เชื้อรัตนพงษ์ (๒๕๓๙: ๑๙๑-๑๙๒) กล่าวว่า การประเมินหลักสูตรหมายถึงการรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลแล้วนำข้อมูลมาใช้ในการตัดสินใจข้อบกพร่องหรือปัญหา เพื่อหาทางปรับปรุงแก้ไขส่วนประกอบทุกส่วนของหลักสูตรให้มีคุณภาพดียิ่งขึ้นหรือตัดสินใจคุณค่าของหลักสูตรนั้น ๆ

จากแนวคิดของนักพัฒนาหลักสูตรดังกล่าวข้างต้นสามารถสรุปได้ว่าการประเมินหลักสูตรเป็นการดึงเอาคุณค่าของหลักสูตรออกมาให้เห็นเป็นที่ประจักษ์เพื่อจะได้นำเอาข้อมูลเหล่านั้นมาใช้ในการปรับปรุงหรือการพัฒนาหลักสูตรต่อไป

๒.๕.๒ จุดมุ่งหมายของการประเมินหลักสูตร

นักวิชาการที่มีชื่อเสียงในสาขาหลักสูตรหลายท่านกล่าวถึงจุดมุ่งหมายของการประเมินหลักสูตรไว้ในลักษณะต่าง ๆ ดังนี้

สมบัติ คชสิทธิ์ (๒๕๓๗: ๗๖) กล่าวว่าจุดมุ่งหมายของการประเมินหลักสูตรก็เพื่อ (๑) ปรับปรุงและพัฒนาหลักสูตร (๒) รักษามาตรฐานของหลักสูตร

MCNEIL (1981: 153) กล่าวถึงจุดมุ่งหมายของการประเมินหลักสูตรว่าเพื่อใช้เป็นเครื่องมือประกอบการตัดสินใจที่จะเลือกหลักสูตร เพื่อนักพัฒนาหลักสูตรจะรู้ว่าควรปรับปรุงหลักสูตรตรงไหนและอย่างไรและเพื่อที่จะให้ครูใช้หาคำตอบเกี่ยวกับการเรียนรู้ของนักเรียน

Taba (1962: 310) กล่าวว่า การประเมินผลหลักสูตรกระทำขึ้นเพื่อศึกษากระบวนการต่าง ๆ ที่กำหนดไว้ว่ามีการเปลี่ยนแปลงใดบ้างที่สอดคล้องหรือขัดแย้งกับวัตถุประสงค์ทางการศึกษา ซึ่งการประเมินดังกล่าวจะครอบคลุมเนื้อหาทั้งหมดของหลักสูตรและกระบวนการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องซึ่งได้แก่ จุดประสงค์ของเขตของเนื้อหาสาระ คุณภาพของผู้บริหารและผู้ใช้หลักสูตร สมรรถภาพของผู้เรียน ความสัมพันธ์ของวิชาต่าง ๆ การใช้สื่อและวัสดุการสอน ฯลฯ

นิศารัตน์ ศิลปเดช (๒๕๓๗: ๘๒) จุดมุ่งหมายของการประเมินหลักสูตรมีดังนี้ (๑) เพื่อตัดสินคุณค่าหรือคุณภาพของหลักสูตรที่ได้รับการออกแบบหรือพัฒนาขึ้นโดยพิจารณาว่าหลักสูตรสามารถทำให้หลักการและจุดมุ่งหมายที่กำหนดไว้บรรลุผลสำเร็จได้หรือไม่ (๒) เพื่อค้นหาข้อบกพร่องของหลักสูตรทั้งในด้านตัวเอกสารหลักสูตรที่กำหนดหลักการ จุดมุ่งหมายและโครงสร้างของเนื้อหาสาระตลอดจนส่วนที่เป็นกระบวนการของการนำหลักสูตรไปใช้ซึ่งครอบคลุมการบริหารและบริการหลักสูตร การจัดการเรียนการสอน การวัดและประเมินผล ฯลฯ (๓) เพื่อประเมินผลสัมฤทธิ์ของผู้เรียนซึ่งหมายถึงผลสัมฤทธิ์ของหลักสูตรที่เกิดขึ้นกับนักเรียนว่าเป็นไปตามเป้าหมายของหลักสูตรหรือไม่ มากน้อยเพียงใด

ใจทิพย์ เชื้อรัตนพงษ์ (๒๕๓๙: ๑๙๒-๑๙๓) กล่าวว่า การประเมินหลักสูตรใด ๆ ก็ตามจะมีจุดมุ่งหมายสำคัญที่คล้ายคลึงกันดังนี้คือ (๑) เพื่อหาทางปรับปรุงแก้ไขสิ่งบกพร่องที่พบในองค์ประกอบต่าง ๆ ของหลักสูตร (๒) เพื่อหาทางปรับปรุงแก้ไขระบบการบริหารหลักสูตร การนิเทศกำกับดูแลและการจัดกระบวนการเรียนการสอนให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น (๓) เพื่อช่วยในการตัดสินใจของผู้บริหารว่าควรใช้หลักสูตรต่อไปอีกหรือควรยกเลิกการใช้หลักสูตรเพียงบางส่วน หรือยกเลิกทั้งหมด และ (๔) เพื่อต้องการทราบคุณภาพของผู้เรียนซึ่งเป็นผลผลิตของหลักสูตรว่ามีการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมไปตามความมุ่งหวังของหลักสูตร หลังจากผ่านกระบวนการทางการศึกษามาแล้วหรือไม่ อย่างไร

จากแนวคิดของนักพัฒนาหลักสูตรดังกล่าวข้างต้นสามารถสรุปได้ว่าจุดมุ่งหมายของการพัฒนาหลักสูตรก็เพื่อติดตามให้รู้ว่าหลักสูตรที่นำออกมาใช้มีความเหมาะสมกับสภาพความเป็นจริงหรือไม่เพื่อประกอบการตัดสินใจในการปรับปรุงพัฒนาและรักษามาตรฐานของหลักสูตร

๒.๕.๓ สิ่งที่จะต้องประเมินในระบบหลักสูตร

สังต์ อุทรานันท์ (๒๕๓๒: ๒๗๙) กล่าวว่า การประเมินหลักสูตรควรทำให้ครอบคลุมระบบของหลักสูตรทั้งหมดและควรประเมินให้ต่อเนื่องกันดังนั้นการประเมินหลักสูตรจึงต้องประกอบด้วย การประเมินสิ่งต่อไปนี้คือ การประเมินเอกสารหลักสูตร การประเมินการใช้หลักสูตร การประเมินสัมฤทธิ์ผลของหลักสูตร การประเมินระบบหลักสูตร

Beauchamp (1975:170-171) กล่าวว่า การประเมินหลักสูตรอย่างน้อยที่สุดจะต้องให้ครอบคลุมใน ๔ ด้านคือ (๑) ประเมินผลการใช้หลักสูตรของครู (๒) ประเมินรูปแบบของหลักสูตร (๓) ประเมินผลที่เกิดขึ้นกับนักเรียน (๔) ประเมินระบบหลักสูตร

Pratt (1980: 409 – 419) ได้เสนอว่าการประเมินหลักสูตรจะมีลักษณะสำคัญที่ต้องประเมินดังนี้ (๑) การประเมินภายในตัวหลักสูตร ซึ่งจะต้องพิจารณาสิ่งต่างๆ ที่กำหนดไว้ คือ จุดมุ่งหมาย เหตุผลของการสร้างหลักสูตร วัตถุประสงค์ เกณฑ์การประเมินผล การเรียน การจัดระดับผลการเรียน สภาวะแวดล้อม คุณลักษณะของผู้เรียน การสอน การแก้ปัญหาความแตกต่างของผู้เรียน การจัดการทรัพยากร การทดลองใช้หลักสูตร การประเมินโปรแกรมของหลักสูตร การนำหลักสูตรไปใช้และผลผลิตจากหลักสูตร ซึ่งการประเมินในขั้นนี้จะกระทำโดยผู้เชี่ยวชาญหรือผู้ที่เกี่ยวข้องกับหลักสูตร เช่น ครู บุคลากรในชุมชน (๒) การประเมินการทดลองใช้หลักสูตร มีการดำเนินงานเป็น ๒ ขั้นตอน คือ การทดสอบกับกลุ่มเล็ก (Pilot Testing) และการทดสอบจริง (Field Testing) (๓) การประเมินผลโปรแกรมเป็นการประเมินประสิทธิภาพและประสิทธิผลของหลักสูตร หลังจากที่ได้นำหลักสูตรไปใช้จริงแล้วซึ่งการประเมินลักษณะนี้จะต้องประเมินหลายๆ ด้านทั้งจุดมุ่งหมายและวัตถุประสงค์ของหลักสูตร ผลการเรียนของนักเรียน คุณลักษณะของผู้เรียน การสอนและการจัดการทรัพยากร

วิชัย วงษ์ใหญ่ (๒๕๓๕: ๒๖-๒๘) สรุปสิ่งที่จะต้องประเมิน คือ การประเมินเอกสารหลักสูตร การประเมินระบบหลักสูตร การประเมินระบบการบริหารหลักสูตร การประเมินผลสัมฤทธิ์ผู้เรียน การประเมินการสอนของผู้สอน และการประเมินการติดตามผลสำเร็จการศึกษา

ใจทิพย์ เชื้อรัตนพงษ์ (๒๕๓๕: ๑๙๕-๑๙๖) สรุปสิ่งที่จะต้องประเมิน คือ การประเมินเอกสารหลักสูตร การประเมินการใช้หลักสูตร การประเมินสัมฤทธิ์ผลของหลักสูตรและการประเมินระบบหลักสูตร

จากแนวคิดดังกล่าวข้างต้นสามารถสรุปได้ว่าสิ่งที่จะต้องประเมินในระบบหลักสูตรคือ การประเมินเอกสารหลักสูตร การประเมินการนำหลักสูตรไปใช้ การประเมินสัมฤทธิ์ผลของหลักสูตรและการประเมินหลักสูตรทั้งระบบ

๒.๕.๔ แนวทางสำหรับการประเมินหลักสูตร

ในปัจจุบันได้มีผู้พยายามเสนอแนวคิดเกี่ยวกับการประเมินหลักสูตรไว้มากพอสมควรแต่อย่างไรก็ตามรูปแบบการประเมินหลักสูตรที่ได้รับการยอมรับและนำไปใช้ในการปฏิบัตินั้นมีเพียงไม่กี่รูปแบบ Lewy (1977: 10 อ้างถึงใน สัจด์ อุทรานนท์, ๒๕๓๒: ๒๘๐ – ๒๘๒) ได้กล่าวสรุปเกี่ยวกับรูปแบบของการประเมินหลักสูตรไว้ ๓ ลักษณะด้วยกันคือ (๑) การประเมินสัมฤทธิ์ผลของหลักสูตร (๒) การประเมินคุณค่าของหลักสูตร และ (๓) การประเมินในลักษณะของการตัดสินใจ

๑. การประเมินสัมฤทธิ์ผลของหลักสูตร เป็นแนวทางสำหรับการประเมินหลักสูตรที่มุ่งเน้นการศึกษาสัมฤทธิ์ผลที่ได้จากการใช้หลักสูตรรูปแบบการประเมิน

หลักสูตรที่ได้รับการกล่าวถึงและนำไปประยุกต์ใช้มากในกลุ่มนี้ก็คือรูปแบบการประเมินหลักสูตรของ ราล์ฟ ไทเลอร์ (Ralph W. Tyler)

๒. การประเมินคุณค่าของหลักสูตร เป็นการประเมินเพื่อดูว่าหลักสูตรสามารถนำไปใช้ในสถานการณ์ที่กำหนดได้ดีเพียงใดและได้รับผลตอบแทนที่คุ้มค่าหรือไม่ การประเมินหลักสูตรตามแนวนี้จะเน้นการประเมินผลระหว่างการใช้หลักสูตร (Formative Evaluation) และประเมินผลหลังจากใช้หลักสูตรเรียบร้อยแล้ว (Summative Evaluation) ตัวอย่างของรูปแบบการประเมินหลักสูตรที่จัดอยู่ในแนวนี้ได้แก่ รูปแบบการประเมินหลักสูตรของ สเตค (Robert E. Stake) และรูปแบบของโพรวัส (M. Provus)

๓. การประเมินในลักษณะของการตัดสินใจ รูปแบบการประเมินหลักสูตรแบบนี้จะมีความเชื่อพื้นฐานอยู่ว่าหลักสูตรที่ดีควรจะส่งผลกระทบต่อการทำงานในอนาคต ดังนั้นการประเมินหลักสูตรในรูปแบบนี้จึงจะเน้นการทำงานอย่างมีระบบเกี่ยวกับการรวบรวมข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูลและการเสนอผลที่ได้จากการวิเคราะห์ข้อมูลนั้น ๆ รูปแบบการประเมินในลักษณะของการตัดสินใจนี้ได้แก่ รูปแบบการประเมินหลักสูตรของ ฟาย เดลตา แคปปา (Phi Delta Kappa) และรูปแบบของ ดอริสโกว์ (Dorris T. Gow)

๒.๕.๕ บทบาทของผู้บริหารที่เกี่ยวข้องกับการประเมินหลักสูตร

ผู้บริหารเป็นผู้ที่มีความสำคัญและมีบทบาทเกี่ยวข้องกับกระบวนการประเมินหลักสูตรเป็นอย่างมาก บทบาทที่ผู้บริหารพึงปฏิบัติได้แก่

๑. มีแนวคิดและความรู้ความเข้าใจ ตระหนักในความสำคัญและคุณค่าของการประเมิน
๒. กำหนดนโยบาย แผนงานที่ชัดเจนต่อเรื่องแน่นอนเกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตรในระดับโรงเรียน
๓. มีความคิดริเริ่ม กระตุ้นและสนับสนุนให้ครูหรือบุคคลที่เกี่ยวข้องเห็นความสำคัญและดำเนินการ
๔. ร่วมเป็นคณะทำงานหรือร่วมวางแผนและดำเนินการประเมินหลักสูตรกับครูผู้สอนหรือบุคลากรที่เกี่ยวข้อง
๕. ให้คำปรึกษา ความเห็นหรือคำแนะนำเกี่ยวกับการประเมินหลักสูตร หากไม่สะดวกก็ควรสรรหาคณะกรที่มีความรู้ความสามารถ ความเชี่ยวชาญ มาให้คำปรึกษา คำแนะนำ
๖. ให้การสนับสนุนและอำนวยความสะดวก เนื่องจากการประเมินเป็นกระบวนการที่ต้องอาศัยงบประมาณ ความร่วมมือจากบุคคลที่เกี่ยวข้องทุกฝ่าย
๗. นิเทศและติดตามผลการดำเนินการเป็นระยะๆ และให้ความช่วยเหลือ ปรึกษา ตลอดจนช่วยให้ข้อเสนอแนะหรือแก้ไขปัญหา
๘. เมื่อดำเนินการประเมินเสร็จแล้ว สิ่งที่สำคัญมากก็คือนำผลการประเมินมาใช้เป็นข้อมูลในการตัดสินใจหรือปรับปรุงหลักสูตรให้มีคุณภาพดียิ่งขึ้น ใช้ข้อมูลที่

หามาอย่างคุ้มค่าและสร้างสรรค์ การนำผลการประเมินมาใช้ให้เป็นประโยชน์ต่อการปรับปรุงหลักสูตรที่พัฒนาขึ้นนั้น อาจทำในแง่มุมต่าง ๆ อาทิ ใช้เป็นแนวทางในการแก้ไขปรับปรุง จัดจุดด้อย ขอบกพร่อง เสริมจุดเด่นให้กับหลักสูตรและการสอนให้ดีขึ้น อันเป็นการส่งเสริมงานวิชาการใน โรงเรียนให้ดีขึ้นโดยตรง ใช้ส่งเสริมการเรียนของนักเรียน นิเทศการสอนให้กับครู ใช้เป็นเครื่องมือในการสื่อสาร หรือขอความร่วมมือ ความช่วยเหลือ อันเป็นการสร้างความ เชื่อถือ ความมั่นใจ ค่านิยมที่ดี ตลอดจนสร้างความใกล้ชิดระหว่างโรงเรียนกับผู้ปกครองและ ชุมชน ใช้เป็นข้อมูลในการกำหนดนโยบาย การวางแผนงานอันเกี่ยวกับการบริหาร การเตรียม ตัวครู-นักเรียน การจัดการเรียนการสอน ฯลฯ ใช้ข้อมูลมาประกอบหรือสนับสนุนการทำ โครงการพิเศษ เช่น โครงการส่งเสริมความสามารถพิเศษให้กับเด็ก โครงการสอนซ่อมเสริม ฯลฯ

๘. ส่งเสริม สนับสนุนให้บุคลากรในโรงเรียนได้มีโอกาสศึกษาหา ความรู้เพิ่มเติมในด้านการพัฒนาหลักสูตร

๒.๕.๖ ปัญหาของการประเมินหลักสูตร

๑. ผู้บริหารไม่เห็นความสำคัญของการพัฒนาหลักสูตรในระดับ โรงเรียน
๒. ผู้บริหารไม่มีความรู้ ความเข้าใจ หรือคิดว่าเป็นเรื่องยากทำ ให้ลังเล เกิดความไม่มั่นใจ
๓. ครูหรือบุคลากรที่เกี่ยวข้องไม่มีความรู้ความเข้าใจในการ ประเมินหลักสูตร
๔. ขาดงบประมาณ หรือไม่ได้เตรียมงบประมาณเพื่อใช้ในการ ประเมินหลักสูตร
๕. ขาดแคลนนักวิชาการซึ่งมีความรู้ ความสามารถ ในการ ประเมินหลักสูตรซึ่งผู้บริหารสามารถเชิญมาเป็นวิทยากร และถ่ายทอดความรู้ให้กับบุคลากรที่ เกี่ยวข้องภายในโรงเรียนได้
๖. บุคคลที่เกี่ยวข้องไม่ตระหนักถึงความสำคัญในการให้ความ ร่วมมือให้ข้อมูล ให้สัมภาษณ์ หรือตอบแบบสอบถามเพื่อการประเมินหลักสูตร
๗. เมื่อประเมินหลักสูตรเสร็จแล้ว นำผลที่ได้จากการประเมินมา ใช้ประโยชน์ไม่คุ้มค่า ไม่นำผลไปใช้ในการปรับปรุงสิ่งที่เกี่ยวข้อง หรือกระบวนการต่าง ๆ อย่างครบถ้วน อันจะทำให้หลักสูตรมีคุณภาพดียิ่งขึ้น

๒.๖ ผู้ที่เกี่ยวข้องกับการจัดหลักสูตร

ผู้ที่มีส่วนร่วมในการจัดหลักสูตรสามารถแบ่งออกได้เป็น ๔ กลุ่มใหญ่ๆ คือ (สังต์ อุทรานันท์, ๒๕๓๒)

๒.๖.๑ กลุ่มของคณะพัฒนาหลักสูตร ได้แก่ ผู้เชี่ยวชาญทางด้านเนื้อหาวิชา ครู นักพัฒนาหลักสูตรและนักวัดผลการศึกษา

๒.๖.๒ กลุ่มของผู้ที่ให้คำแนะนำและสนับสนุนการพัฒนาหลักสูตร ได้แก่ ผู้บริหารและศึกษานิเทศก์

๒.๖.๓ กลุ่มผู้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับสภาพและความต้องการของสังคม ได้แก่ ผู้เขียนหนังสือ บุคคลที่ทำงานในหน่วยงานต่าง ๆ ทั้งของรัฐและเอกชน ผู้แทนราษฎร ประชาชนทั่วไป ผู้ปกครองนักเรียน

๒.๖.๔ กลุ่มผู้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับความต้องการของผู้เรียน ได้แก่ ผู้เรียน และนักแนะแนวการศึกษา

๒.๗ บทบาทหน้าที่ของผู้ที่เกี่ยวข้องในการจัดหลักสูตร

๒.๗.๑ บทบาทของคณะพัฒนาหลักสูตร

คณะพัฒนาหลักสูตร ซึ่งประกอบไปด้วยผู้เชี่ยวชาญในด้าน เนื้อหาวิชา ครูหรือผู้สอน นักวัดผล และนักพัฒนาหลักสูตรจะมีบทบาทในลักษณะต่อไปนี้คือ

(๑) เป็นผู้พิจารณาเสนอแนะการตัดสินใจเกี่ยวกับข้อมูลต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับหลักสูตรกล่าว คือ ผู้เชี่ยวชาญในด้านเนื้อหาวิชาก็จะเป็นผู้ให้ข้อคิดเห็นและเสนอแนะเกี่ยวกับโครงสร้างและเนื้อหาสาระของวิชาที่จะนำมาบรรจุไว้ในหลักสูตร ครูหรือผู้สอนก็จะเป็นผู้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับความเป็นไปได้เกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอนให้เหมาะสมกับสภาพของผู้เรียน นักวัดผลก็จะเสนอแนะแนวทางในการวัดผลและประเมินผลการเรียนการสอนให้เป็นไปตาม เจตนารมณ์ของหลักสูตรและสำหรับนักพัฒนาหลักสูตรก็จะให้แนวทางในการดำเนินงานและประสานงานให้การพัฒนาหลักสูตรเป็นไปตามหลักการและสำเร็จตามเป้าหมายที่ได้วางไว้

(๒) ทำหน้าที่พัฒนาหลักสูตรให้สำเร็จตามความมุ่งหมายโดยภาระหน้าที่เช่นนี้คณะพัฒนาหลักสูตรจะต้องร่วมกันพิจารณาวางแผนการทำงาน จัดสรรเวลา ทรัพยากรและกิจกรรมต่างๆภารกิจเหล่านี้อาจจะมอบหมายให้เป็นหน้าที่ของประธานคณะพัฒนาหลักสูตรหรือจะเป็นการตัดสินใจร่วมกันก็ได้

(๓) ทำหน้าที่เขียนเอกสารหลักสูตร โดยภารกิจเช่นนี้ David Pratt (Pratt 1980: 21-122 อ้างถึงใน สังต์ อุทรานันท์, ๒๕๓๒) ได้ให้ข้อเสนอแนะว่า ในคณะพัฒนา

หลักสูตรควรจะต้องประกอบด้วยผู้เชี่ยวชาญหรือมีทักษะทางด้านการเขียนรวมอยู่ด้วย เพื่อจะได้เขียนเอกสารหลักสูตรตรงกับเจตนารมณ์ของคณะพัฒนาหลักสูตรทุกประการ

๒.๗.๒ บทบาทของผู้สนับสนุนการพัฒนาหลักสูตร

กลุ่มผู้ทำหน้าที่ให้การสนับสนุนการพัฒนาหลักสูตรเป็นไปตามเป้าหมาย ซึ่งประกอบด้วยผู้บริหารการศึกษาและศึกษานิเทศก์ จะมีบทบาทในลักษณะต่อไปนี้คือ

(๑) ทำหน้าที่จัดสิ่งอำนวยความสะดวกทั้งในด้านสถานที่ การเงิน ตลอดจนวัสดุอุปกรณ์ต่าง ๆ ที่จำเป็นต้องใช้ในการทำงานพัฒนาหลักสูตร

(๒) ประสานงานในการพัฒนาหลักสูตรเป็นไปตามเป้าหมายที่กำหนดไว้ ให้กำลังใจในการทำงาน รวมทั้งการดำเนินการเสนอขออนุมัติในการใช้หลักสูตรด้วย

๒.๗.๓ บทบาทของผู้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับสภาพปัญหาและความต้องการของสังคม ผู้ที่จะให้ข้อมูลเกี่ยวกับสภาพปัญหาและความต้องการทางสังคม ได้แก่ บุคคลในวงการต่าง ๆ ในสังคม ประชาชนทั่วไป และผู้ปกครองนักเรียน บุคคลกลุ่มนี้จะทำหน้าที่ให้ข้อมูลเกี่ยวกับสภาพ ปัญหา และความต้องการของสังคมในลักษณะต่อไปนี้

(๑) ทำการเสนอแนะข้อคิดเห็นหรือแนวทางต่าง ๆ เกี่ยวกับสภาพปัญหาและความต้องการของสังคมหรือแสดงความคิดเห็นที่มีต่อหลักสูตรโดยการพูด การเขียน ในลักษณะใด ๆ ก็ได้

(๒) ทำการให้ข้อมูลเกี่ยวกับสภาพ ปัญหาและความต้องการของสังคม แก่คณะพัฒนาหลักสูตรในกรณีที่ว่าคณะพัฒนาหลักสูตรได้สอบถามความคิดเห็น

๒.๗.๔ บทบาทของผู้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับความต้องการของผู้เรียน กลุ่มที่จะให้ข้อมูลเกี่ยวกับสภาพความต้องการของผู้เรียน ได้แก่ นักเรียน เยาวชนหรือผู้ใหญ่ที่มีความประสงค์จะศึกษาเล่าเรียนตามหลักสูตรนั้น ๆ และนักแนะแนวการศึกษา บุคคลเหล่านี้จะทำหน้าที่ให้ข้อมูลแก่คณะพัฒนาหลักสูตรในลักษณะต่อไปนี้คือ

(๑) ให้ข้อมูลเกี่ยวกับสภาพความต้องการและความสนใจของผู้เรียนแก่คณะพัฒนาหลักสูตร

(๒) ทำการแสดงความคิดเห็นหรือมีส่วนร่วมในการใช้หลักสูตรเพื่อให้บรรลุผลสำเร็จตามเป้าหมาย

๓. หลักสูตรบูรณาการ

๓.๑ ความหมายของการบูรณาการและการบูรณาการทางการศึกษา

การบูรณาการหมายถึง ความสมบูรณ์หรือเพียบพร้อมทุกด้าน เช่น ร่างกาย แข็งแรง อารมณ์ดี ใช้เหตุผลในการแก้ปัญหาให้ลุล่วงไปได้ หรืออาจกล่าวง่าย ๆ คือ พัฒนาการ ทั้งสี่ด้าน (กาย อารมณ์ สังคมและสติปัญญา) นั้นเอง (บันลือ พฤกษ์วัน, ๒๕๒๔: ๑๐๗) นอกจากนี้บูรณาการยังมีความหมายรวมถึง ความสมดุล ความพอดี ความได้สัดส่วน ความไม่ขาดไม่เกินอันเกิดจากการรวมกันของส่วนประกอบต่าง ๆ (สมพงษ์ พลະสุรย์, ๒๕๒๑: ๑๘๑) ส่วนการบูรณาการในทางการศึกษาได้มีผู้ให้ความหมายไว้ในทฤษฎีต่าง ๆ ดังนี้

Good (1959: 221) ได้ให้ความหมายของบูรณาการทางการศึกษาว่าหมายถึง สภาพของการจัดรวมความรู้ในวิชาต่าง ๆ มาไว้เป็นหน่วยการเรียนรู้เดียวกัน โดยจัดให้สัมพันธ์กันด้วยการสอดแทรกในเนื้อหาวิชา ซึ่งกระบวนการหรือการจัดการเรียนการสอนเรื่องใดเรื่องหนึ่งให้มีวิชาต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องอยู่ด้วยกันในรูปของโครงการหรือกิจกรรม ตัวอย่างเช่น สอนเรื่อง คลองปานามา ก็จะประกอบด้วยวิชาภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ ศิลปะ ภาษาอังกฤษ และ คณิตศาสตร์รวมกันอยู่โดยให้เป็นไปในลักษณะที่เกี่ยวกับเรื่องคลองปานามา

สุมิตร คุณานุกร (๒๕๒๑: ๔๒) กล่าวว่า การบูรณาการหมายถึงการทำให้ สมบูรณ์และการทำให้เต็มหน่วยบูรณาการจึงหมายถึงหน่วยความรู้ที่เต็มสมบูรณ์ คำว่าเต็ม สมบูรณ์ในที่นี้หมายถึงว่าความรู้เหล่านี้ได้ถูกรวบรวมประมวลมารวมเข้ากันไว้ภายในหน่วย เดียวกันและความรู้เหล่านี้จะช่วยให้ผู้เรียนได้บรรลุถึงจุดมุ่งหมายของหน่วย ถ้าเป็นหน่วยที่ยึด คำนิยมแบบแกนผู้เรียนก็จะมีค่านิยมนั้น ถ้าเป็นหน่วยที่ยึดกิจกรรมเป็นแกนผู้เรียนก็จะสามารถ ประกอบกิจนั้นได้

เปลื้อง ณ นคร (๒๕๒๑: ๒๕) กล่าวว่า การบูรณาการในทางการศึกษา หมายถึง การสอนและการเรียนเรื่องใดเรื่องหนึ่งให้มีวิชาต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องรวมอยู่ด้วยหรืออีก นัยหนึ่งเป็นการรวมวิชาต่าง ๆ เข้าด้วยกันนั่นเอง

ดังนั้นการบูรณาการทางการศึกษาจึงหมายถึงการรวมความรู้ในวิชาต่าง ๆ ที่มีความสัมพันธ์กันเข้ามาไว้ภายในหน่วยเดียวกัน

3.2 ความหมายของหลักสูตรบูรณาการ

นักการศึกษาได้ให้ความหมายของหลักสูตรบูรณาการ(Integrated Curriculum) ไว้ดังนี้

Ornstein and Hunkins (1993: 238–239) กล่าวว่าหลักสูตรบูรณาการ คือ การเชื่อมโยงความรู้และประสบการณ์ทั้งหมดเข้าไว้ด้วยกันในการวางแผนหลักสูตร โดยเน้นที่ความสัมพันธ์ในแนวนอน (Horizontal Relations) ของเนื้อหาหรือหัวเรื่องต่าง ๆ ซึ่งการบูรณาการจะช่วยให้ผู้เรียนได้มีมุมมองความรู้ที่เป็นองค์รวม

Humphreys (1981 อ้างถึงใน Kathy, 1999) กล่าวว่า หลักสูตรบูรณาการเป็นการศึกษาที่จัดขึ้นโดยการตัดประเด็นรายวิชาต่าง ๆ แล้วนำมารวมกันในรูปแบบต่าง ๆ ของหลักสูตร เพื่อให้เกิดการเชื่อมโยงอย่างมีความหมายและให้เกิดการศึกษาค้นคว้าในเชิงกว้าง หลักสูตรบูรณาการมีมุมมองของการเรียนรู้และการสอนในทิศทางที่เป็นองค์รวมและสะท้อนสู่โลกของความเป็นจริง

Lake (1999) ได้รวบรวมนิยามของหลักสูตรบูรณาการและสรุปภาพรวมความหมายของหลักสูตรบูรณาการซึ่งประกอบด้วย การรวบรวมรายวิชา เน้นที่โครงการ แหล่งทรัพยากรจะเป็นไปตามเอกสารตำราที่มีอยู่สัมพันธ์กันภายในโมโนทัศน์ หน่วยของหัวเรื่องเป็นหลักการเบื้องต้นในการจัดหลักสูตร ตารางเวลามีความยืดหยุ่นและกลุ่มผู้เรียนมีความยืดหยุ่น

Knowes (1977) กล่าวถึงการจัดหลักสูตรและการเรียนการสอนแบบบูรณาการว่าหมายถึง การจัดวิชาที่มีเนื้อหาของสองวิชาหรือมากกว่านั้น โดยเนื้อหาของสองวิชานั้นมีความเกี่ยวเนื่องกัน การจัดหลักสูตรและการเรียนการสอนแบบนี้จะช่วยให้ผู้เรียนเข้าใจ ความคิด และหลักการของสาขาวิชาต่าง ๆ ได้ดีที่สุดในที่สุด โดยผู้สอนต้องสามารถจัดการให้ผู้เรียนเห็นความเชื่อมโยงของสาขาวิชาต่าง ๆ ได้

สุจริต เพียรชอบ (๒๕๒๓: ๑๕–๑๖) กล่าวถึงหลักสูตรบูรณาการว่าเป็นหลักสูตรที่รวมประสบการณ์ในการเรียนรู้ต่าง ๆ เข้าด้วยกัน ประสบการณ์นั้น ๆ ผู้ทำหลักสูตรได้คัดเลือก ตัดทอนมาจากหลาย ๆ สาขาวิชาแล้วมาจัดเป็นหมวดหมู่

สังัด อุทรานันท์ (๒๕๓๒) กล่าวว่า หลักสูตรบูรณาการเป็นหลักสูตรที่มีความผสมผสานกันระหว่างเนื้อหาวิชามากที่สุดจนไม่ปรากฏเด่นชัดว่าวิชาหนึ่งวิชาใดเป็นหลักสำคัญในหลักสูตร

จากแนวคิดของนักการศึกษาเกี่ยวกับความหมายของหลักสูตรบูรณาการดังกล่าวมาข้างต้นสามารถสรุปได้ว่า หลักสูตรบูรณาการหมายถึง หลักสูตรที่รวบรวมความรู้และประสบการณ์ที่จะให้ผู้เรียนได้เรียนเข้าเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน โดยผู้ออกแบบหลักสูตรจะต้องเลือกเนื้อหาสาระตลอดจนประสบการณ์จากรายวิชาต่าง ๆ เข้ามาจัดเป็นกลุ่มหรือหมวดหมู่ ซึ่งการจัดเนื้อหาสาระและประสบการณ์เข้าเป็นกลุ่ม เป็นหมวดหมู่หรือที่เรียกว่าบูรณาการนี้ จะช่วยให้ผู้เรียนได้รับประสบการณ์อย่างต่อเนื่อง เข้าใจความคิดและหลักการของสาขาวิชาต่าง ๆ ได้ดีที่สุด มองเห็นความเชื่อมโยงของสาขาวิชาต่าง ๆ และมีมุมมองความรู้ที่เป็นองค์รวม

๓.๓ เป้าหมายของหลักสูตรบูรณาการ

ถ้าเราจัดลักษณะบูรณาการให้เกิดขึ้นในหลักสูตร เราก็เรียกหลักสูตรนั้นว่า หลักสูตรแบบบูรณาการ (Integrative Curriculum หรือ Integrated Curriculum) หลักสูตรแบบบูรณาการมีจุดประสงค์เพื่อสร้างประสบการณ์ที่มีบูรณาการของเด็ก (Integrative Experience) เพราะเชื่อว่าประสบการณ์ที่มีบูรณาการในโรงเรียนนั้นจะทำให้เด็กดำเนินชีวิตหรือเผชิญกับปัญหาต่าง ๆ ในชีวิตและสังคมได้อย่างมีประสิทธิภาพมากกว่านอกจากนี้ Newell (1994) ยังกล่าวอีกว่าเป้าหมายของการจัดหลักสูตรและการเรียนการสอนแบบบูรณาการคือเน้นผลผลิตตามที่ต้องการให้มีคุณภาพระดับสูง การเรียนการสอนยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง ส่งเสริมการยอมรับนับถือระหว่างผู้สอนกับผู้เรียนและระหว่างผู้เรียนกับผู้เรียน ต้องการให้ผู้เรียนเกิดความเข้าใจ ยอมรับแนวคิดและมุมมองของผู้อื่นมีความสามารถในการประเมินปัญหา เข้าใจประเด็นทางจริยธรรม มีความสามารถในการวิเคราะห์และบูรณาการ มีความคิดสร้างสรรค์ คิดแบบมีวิจารณญาณ มีความคิดไม่ยึดติดกับกฎเกณฑ์และมีมนุษยสัมพันธ์

จากการศึกษาของออซูเบล (Ausubel อ้างถึงใน เรณูมาศ วิจิตรรัตนะ, ๒๕๓๕) พบว่าหลักสูตรแบบเน้นเนื้อหาวิชานั้น ผู้เรียนจะลิ้มเนื้อหาวิชาได้ง่ายดังนั้นการพัฒนาหลักสูตรโดยวิธีการบูรณาการในระดับอุดมศึกษาจึงเป็นวิธีการที่จะช่วยให้การจัดการเรียนการสอนในอุดมศึกษามุ่งหมายได้อย่างแท้จริง จุดมุ่งหมายของการบูรณาการหลักสูตรในระดับอุดมศึกษาสรุปได้ ๓ ประการคือ

๑. การบูรณาการหลักสูตรมีจุดมุ่งหมายเพื่อเพิ่มขอบข่ายความรู้ ความคิดและแง่มุมมองให้กับผู้เรียนเฉพาะในสาขาวิชาใดวิชาหนึ่ง หรือวิชาซีพีใดวิชาซีพีหนึ่ง จึงจัดรายวิชาขึ้นเพื่อพัฒนาให้บัณฑิตในแต่ละสาขาวิชาหรือแต่ละวิชาเปิดใจกว้างไม่ติดยึดอยู่กับเฉพาะสาขาวิชาหรือวิชาซีพีของตนเท่านั้นแต่เป็นคนที่เข้าใจและยอมรับความสำคัญและความสัมพันธ์ระหว่างสาขาวิชาหรือวิชาซีพีต่าง ๆ หลักสูตรบูรณาการประเภทนี้เป็นที่รู้จักกันโดยทั่วไปคือ การศึกษาทั่วไปหรือวิชาพื้นฐานทั่วไป (General Education)

๒. การบูรณาการหลักสูตรมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้โอกาสแก่ผู้เรียนในการเรียนรู้ เข้าใจและตระหนักถึงปัญหาสังคมและความรับผิดชอบของตนในการแก้ปัญหาสังคม

การกำหนดเค้าโครงของรายวิชาจะผสมผสานเนื้อหาจากสาขาวิชาต่างๆ เพื่อให้ผู้เรียนมองเห็นความเชื่อมโยงกับปัญหา เช่น ปัญหามลภาวะของสิ่งแวดล้อม ปัญหาการควบคุมประชากร เป็นต้น ผู้เรียนที่เรียนรายวิชาเดี่ยว ๆ จะไม่สามารถมองเห็นสาเหตุของปัญหาและธรรมชาติของปัญหาเหล่านั้นได้อย่างชัดเจนรวมทั้งไม่สามารถสังเคราะห์แนวทางการแก้ปัญหาเหล่านั้นได้อย่างถูกต้อง

๓. การบูรณาการหลักสูตร มีจุดมุ่งหมายเพื่อให้ผู้เรียนเข้าใจสังคมไทยและสังคมของประเทศอื่น ๆ การจัดหลักสูตรมุ่งเน้นให้ผู้เรียนเรียนรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์และสภาพปัจจุบันของสังคมไทยและปัญหาสังคมตั้งแต่ระดับท้องถิ่นจนถึงระดับชาติ โดยคาดหวังว่าเมื่อผู้เรียนจบการศึกษาแล้วจะสามารถแก้ปัญหาของสังคม รวมทั้งเป็นพลังที่สำคัญในการพัฒนาสังคมที่ตนเองมีส่วนร่วมรับผิดชอบอยู่และพัฒนาประเทศไทยส่วนรวม

๓.๔ รูปแบบของหลักสูตรบูรณาการ

รูปแบบของหลักสูตรบูรณาการหรือสหวิทยาการอาจมีหลายรูปแบบดังนี้ (ไพฑูริย์ สีนลารัตน์, ๒๕๓๙)

๑. ปรับหลักสูตรวิชาการศึกษาทั่วไปให้นักศึกษารู้กว้าง จุดมุ่งหมายเพื่อเพิ่มพูนขยายทรรศนะ ปรับค่านิยม หรือแนวความคิดของผู้เรียนให้หลายหลายและลึกซึ้ง เช่น วิชาปรัชญาการเมือง จะเพิ่มทรรศนะด้านการเมืองหลายแง่มุม แนวทางการแก้ปัญหาแต่ปัญหาที่พบคือการนำหลาย ๆ วิชามารวมกันแล้วแยกกันสอนจะไม่ใช้ Interdisciplinary แต่เป็น disciplinary

๒. รูปแบบหรือลักษณะของรายวิชาหรือโปรแกรมในรูปแบบที่ต้องการให้ผู้เรียน เรียนรู้ ทำความเข้าใจ และมองเห็นปัญหาใหม่ ๆ ปัญหาหลัก ๆ ของสังคม เช่น วิชาปัญหาครอบครัวศึกษา สิ่งแวดล้อมศึกษา

๓. การเรียนรู้วัฒนธรรมท้องถิ่น เรียนองค์ความรู้ของสังคมไทย เช่น วิชา Thai study, ภูมิปัญญาชาวบ้าน

๔. ลักษณะของสหวิทยาการ เพื่อให้ผู้เรียนได้ทำความเข้าใจเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงของภูมิภาคและของโลกเป็นสำคัญ เช่น วิชา Asian study

๕. การเรียนรู้เกี่ยวกับอนาคตเรื่องแนวทางใหม่ เรื่องของสิ่งที่จะเกิดขึ้นในอนาคตเป็นหลักสำคัญ เช่น วิชา Future study

๖. ความต้องการใหม่ ๆ ในสังคม เช่น กฎหมายธุรกิจ

๗. สหวิทยาการที่ไม่มั่นคง ไม่ถาวร แต่เป็นการสร้างไว้เพื่อการทดลอง ค้นคว้าให้มีการปรับปรุงใหม่ เช่น วิชาบัณฑิตในอุดมคติ

เสริมศรี ไชยศร (๒๕๒๘: ๗๐-๗๑) กล่าวว่า การบูรณาการในหลักสูตร อาจแยกได้เป็น ๒ ประเภท คือ การบูรณาการเชิงเนื้อหาและการบูรณาการเชิงวิธีการ

๑. การบูรณาการเชิงเนื้อหา ในแง่ของการผสมผสานเนื้อหาวิชา ก็จะมี ลักษณะหลอมรวมแบบแกนหรือแบบสหวิทยาการ จะเป็นหน่วยก็ได้ หรือจะเป็นโปรแกรมก็ได้ เช่นเดียวกัน ประเภทของหลักสูตรที่แบ่งตามเนื้อหาและมีความสัมพันธ์กันระหว่างวิชาแสดงว่า มีบูรณาการอยู่ แต่ระดับของบูรณาการนั้นจะต่างกันตามลักษณะของการจัดเนื้อหาวิชาเหล่านั้น เช่น หลักสูตรแกน จะมีระดับบูรณาการมากกว่าหรือสูงกว่าหลักสูตรแบบสัมพันธ์วิชา เป็นต้น

๒. การบูรณาการเชิงวิธีการ ได้มีการผสมผสานวิธีการเรียนการสอนแบบ ต่าง ๆ กัน โดยพยายามใช้ “สื่อประสม” และใช้ “วิธีการประสม” ให้มากที่สุด

ถ้าหลักสูตรมีบูรณาการจริงแล้ว จะต้องมีการผสมผสานทั้งในด้านเนื้อหาและใน ด้านกิจกรรมการเรียนการสอนเพราะจะทำให้เด็กมีประสบการณ์ที่เชื่อมโยงสัมพันธ์และต่อเนื่อง กันมากกว่า ถ้ามีการจัดสอนแบบหน่วยเราอาจจะจัดหน่วยบูรณาการซึ่งอาจเรียกได้อีกว่าเป็น หน่วยสหวิทยาการหรือหน่วยแบบแกน เพราะมีลักษณะที่คล้ายกันมากกว่าต่างกัน ถ้าหน่วยนั้น ไม่มีบูรณาการเชิงเนื้อหาวิชาเราจะเรียกว่าหน่วยรายวิชา การที่เราจะเรียกว่าหน่วยบูรณาการได้ นั้นควรต้องมีทั้งบูรณาการเชิงเนื้อหาวิชาและวิธีการ ในกรณีที่ต้องการรวมเนื้อหาวิชา ๒ วิชาขึ้นไป เข้าด้วยกันแล้วตั้งเป็นวิชาใหม่ขึ้นมา ลักษณะเช่นนี้น่าจะเป็นการบูรณาการเชิงเนื้อหาวิชา แต่การผสมผสานเกิดขึ้นอย่างแนบแน่น กลายเป็นรายวิชาใหม่ขึ้นมาแล้วลักษณะเช่นนี้เราเรียก ว่าเกิดการหลอมรวม (Fusion) การหลอมรวมมักทำให้เกิดวิชาใหม่หรือหน่วยใหม่ ซึ่งอาจมี ลักษณะเป็นสหวิทยาการหรือแกนก็ได้ หลักสูตร สหวิทยาการนั้นมักเป็นการจัดเนื้อหาจากต่าง สาขาวิชาให้ผู้เรียนได้เรียน หลักสูตรแบบแกนนั้นก็เช่นเดียวกัน มักรวมเนื้อหาหลากหลาย แต่ เมื่อพูดถึงบูรณาการนั้นอาจเป็นได้ทั้งบูรณาการภายในสาขาวิชาเดียวกันและบูรณาการระหว่าง สาขาวิชา

๓.๕ รูปแบบการบูรณาการเนื้อหาหลักสูตรในระดับอุดมศึกษา

การจัดหลักสูตรในลักษณะของการบูรณาการเนื้อหาในแต่ละมหาวิทยาลัย อาจ แตกต่างกันไปตามแหล่งทรัพยากรและความต้องการของสถาบัน รูปแบบที่กล่าวถึงต่อไปนี้เป็นรูปแบบที่ใช้จัดกันอยู่ทั่วไปในปัจจุบัน

๑. การบูรณาการเป็นวิชาความรู้เบื้องต้น (Introductory Courses) เป็นการ บูรณาการเนื้อหาหลักสูตรของสาขาวิชาต่าง ๆ ที่ไม่ใช่สาขาวิชาเอกหรือสาขาวิชาชีพของ ผู้เรียนเข้าด้วยกัน ในลักษณะของวิชาความรู้เบื้องต้นหรือวิชาพื้นฐานเพื่อให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ และเข้าใจหลักการพื้นฐานและธรรมชาติของสาขาวิชาอื่น ๆ ที่ไม่ใช่สาขาวิชาชีพของตนเช่น ผู้เรียนในสาขาวิชาวิทยาศาสตร์ เกษตรศาสตร์ หรือวิศวกรรมศาสตร์ จะต้องไปเรียนรายวิชา เบื้องต้นในกลุ่มสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ ที่จัดขึ้นในลักษณะบูรณาการและในขณะเดียวกัน

ผู้เรียนในสาขาสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ก็ต้องเรียนวิชาในกลุ่มวิทยาศาสตร์ที่จัดขึ้นในลักษณะบูรณาการเช่นเดียวกัน การดำเนินงานในลักษณะนี้เป็นการบูรณาการเนื้อหาวิชาในกลุ่มเดียวกันและการจัดการเรียนการสอนยังอยู่ในความดูแลของสาขาวิชาที่เกี่ยวข้อง ปัญหาที่เกิดขึ้นพบว่าผู้เรียนมีโอกาสเลือกกว้างขวางมาก เมื่อเรียนจบแล้วผู้เรียนจึงมีความรู้พื้นฐานที่แตกต่างกันมาก

๒. การบูรณาการเป็นรายวิชาสหวิทยาการ เป็นการเชื่อมโยงสาขาวิชาตั้งแต่ ๒ สาขาวิชาขึ้นไป โดยมีจุดมุ่งหมายให้นักศึกษาเข้าใจความเชื่อมโยงของสาขาวิชาต่างๆ ในการศึกษาหาความรู้และการแก้ปัญหาที่รวมทั้งรู้วิถีทางที่วิชาเหล่านั้นจะสามารถเอื้ออำนวยประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิตในโลกปัจจุบัน รายวิชาสหวิทยาการเป็นลักษณะของวิชาพื้นฐานทั่วไป

๓. การบูรณาการเป็นวิชาผสม เป็นการจัดกลุ่มวิชาโดยยึดเอาวิชาใดวิชาหนึ่งเป็นแกนกลางแล้วสร้างหลักสูตรขึ้นมาใหม่ให้เหมือนกันทุกสาขาวิชา แนวการผสมกลุ่มวิชาต่างๆ ดังกล่าวที่จัดในมหาวิทยาลัยต่าง ๆ มีดังนี้

๓.๑ การผสมระหว่างกลุ่มวิชาเดียวกันคือการผสมวิชาในกลุ่มวิทยาศาสตร์ด้วยกัน สังคมศาสตร์ด้วยกัน หรือมนุษยศาสตร์ด้วยกัน เช่น วิชาภูมิศาสตร์เศรษฐกิจ ภูมิศาสตร์กายภาพ อารยธรรม วรรณกรรมร่วมสมัย เหล่านี้เป็นการผสมวิชาในกลุ่มมนุษยศาสตร์ด้วยกัน ส่วนวิชาวิทยาศาสตร์กายภาพ วิทยาศาสตร์ชีวภาพ สภาวะแวดล้อมทางกายภาพ เคมี ฟิสิกส์ เหล่านี้เป็นการผสมวิชาในกลุ่มวิทยาศาสตร์เข้าด้วยกัน สำหรับวิชาการเมืองและการบริหาร การเมืองและการเกษตร สังคมศาสตร์เบื้องต้นเหล่านี้เป็นการผสมวิชาทางสังคมศาสตร์เข้าด้วยกัน

๓.๒ การผสมต่างกลุ่มวิชา คือ การผสมผสานวิชาที่อยู่ต่างสาขาวิชาเข้าด้วยกัน ได้แก่ วิชาภูมิศาสตร์วัฒนธรรม ความสัมพันธ์ระหว่างบ้านและชุมชน ความซาบซึ้งในศิลปะและดนตรี จิตวิทยาสังคม สังคมชนบทและพัฒนาการ เป็นต้น

๓.๓ การผสมโดยมีศูนย์กลางที่ตัวมนุษย์และสังคม วิชากลุ่มนี้ใช้มนุษย์เป็นแกนเชื่อมโยงไปถึงความสัมพันธ์ของความรู้ใน ๓ สาขา คือ สาขามนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์และวิทยาศาสตร์ เพื่อให้เป็นวิชาที่มีลักษณะบูรณาการ ตัวอย่างที่ชัดเจนเป็นวิชาพื้นฐานทั่วไปของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เช่น วิชามนุษย์กับวรรณกรรม มนุษย์กับศิลปะและดนตรี มนุษย์กับสิ่งแวดล้อม สังคมกับเศรษฐกิจ สังคมกับกฎหมาย สังคมกับการปกครอง ชีวิตกับสภาพแวดล้อม การเมืองกับการปกครองของไทย เป็นต้น และในจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยมีวิชาที่จะเปิดสอนเพิ่มเติมในกลุ่มนี้คือ มนุษย์กับการสร้างสรรค์และมนุษย์กับธรรมชาติ เป็นต้น

๓.๔ การผสมโดยมีศูนย์กลางที่ปัญหาและหัวเรื่อง ได้แก่ วิชาการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ความมั่นคงของชาติ ความสัมพันธ์ระหว่างพลเมืองกับรัฐสยามสมัยอยุธยาและรัตนโกสินทร์ สยามสมัยเริ่มรับอารยธรรมตะวันตก สภาวะแวดล้อมของเร ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับพลเมืองและอารยธรรมสมัยใหม่ เป็นต้น

๓.๕ การบูรณาการเป็นวิชาพิเศษอื่นๆเป็นลักษณะการสอนที่จัดนอกเหนือจาก ๓ รูปแบบดังกล่าวมาแล้ว เช่น ปัญหาการดำเนินชีวิต อนามัยส่วนบุคคลและสังคม สุขวิทยาส่วนบุคคล พลศึกษา โภชนาการ เกมส์และการละเล่น เป็นต้น

๓.๖ วิธีการบูรณาการหลักสูตร

วิธีการในการพัฒนาหลักสูตรบูรณาการมีอยู่ด้วยกันหลายวิธี วิธีการที่สำคัญมี ๓ วิธีได้แก่ (UNESCO, 1981: 21–22 อ้างถึงใน เรณูมาศ วิจิตรรัตนะ, ๒๕๓๕)

๑. วิธีการรวมศูนย์ (The Centralized Approach) วิธีการนี้กลุ่มผู้เชี่ยวชาญจะมารวมกันเป็นศูนย์กลางเพื่อที่จะออกแบบหลักสูตรสำหรับผู้เรียน โดยกลุ่มผู้เชี่ยวชาญจะเสนอพื้นฐานและแนวทางสำหรับหลักสูตรของสถาบันการศึกษาทั่วประเทศ กระบวนการนี้ทำได้ง่ายและรวดเร็ว แต่มีข้อจำกัดในเรื่องของการตีความหลักสูตรที่อาจจะผิดพลาดและการไม่ได้รับความร่วมมือในการนำหลักสูตรไปใช้ เนื่องจากผู้ใช้หลักสูตรขาดความรู้ความเข้าใจและไม่เห็นชอบด้วยกับหลักสูตรที่พัฒนาขึ้น วิธีการนี้จึงเป็นวิธีที่ไม่นิยมนำไปปฏิบัติ

๒. วิธีการกระจายศูนย์ (The Decentralized Approach) วิธีการนี้ครูหรือผู้สอนและบุคลากรอื่นๆที่เกี่ยวข้องกับการใช้หลักสูตรจะมาทำงานร่วมกันในการวางแผนหลักสูตร และวัสดุอุปกรณ์การสอนโดยอาศัยประสบการณ์และสภาพแวดล้อมของตน ผลของวิธีการนี้จะทำให้มองเห็นถึงสภาพความเป็นจริง ความต้องการของสังคมที่จะนำมาเป็นพื้นฐานในการพัฒนาหลักสูตรจากผู้ปฏิบัติและหรือผู้มีประสบการณ์โดยตรง หลักสูตรที่พัฒนาขึ้นจึงสอดคล้องกับความต้องการที่แท้จริงของสังคม

๓. วิธีการผสม (The Mixed Approach) เป็นวิธีการที่อยู่ระหว่างวิธีการรวมศูนย์และวิธีการกระจายศูนย์ เป็นวิธีการที่นิยมใช้กันมาก วิธีการนี้กลุ่มผู้ออกแบบหลักสูตร กลุ่มผู้เชี่ยวชาญและกลุ่มผู้สอนจะมารวมกันพัฒนาหลักสูตร โดยเริ่มตั้งแต่ร่วมกันวางแผนออกแบบพัฒนาหลักสูตรและนำหลักสูตรไปใช้

๓.๗ ขั้นตอนการพัฒนาหลักสูตรบูรณาการ

ในการบูรณาการหลักสูตรไม่ว่าจะเป็นรูปแบบใดก็ตามกระบวนการในการพัฒนาและวางแผนหลักสูตรบูรณาการจะคล้ายคลึงกัน ภาระงานที่สำคัญคือการสร้างแมทริก (Matrix) ของหลักสูตรเพื่อช่วยในการวางแผนและตัดสินใจที่จะกำหนดขอบเขตของการสอน กาโทกาและแพททอนและดราโก้ (Kataoka and Patton, 1996 และ Drake, 1993 อ้างถึงใน Resberg, 1998) ได้ให้ขั้นตอนหลายขั้นตอนสำหรับการพัฒนาหลักสูตรบูรณาการ สรุปได้ดังนี้

๑. การหาข้อสรุปของประเด็นหน่วยการเรียนรู้ บทเรียน หรือ รายวิชาที่จะใช้สอน
 ๒. ระบุสาขาวิชาหรือหัวข้อที่จะรวมเข้าไว้ในแผนและบันทึกหัวข้อ เหล่านั้นลงในแมทริกของหลักสูตร ในขั้นตอนนี้ครูจะระดมสมองที่จะสรุปประเด็นที่จะรวมไว้ด้วยกัน
 ๓. ระบุทักษะและความรู้เฉพาะที่ต้องการสอนในแต่ละสาขาหรือใน หัวข้อ
 ๔. รวบรวมแหล่งทรัพยากรและวัสดุอุปกรณ์สำหรับผู้เรียน เช่น เอกสารตำราสื่อการเรียนการสอน
 ๕. พัฒนากิจกรรมการเรียนรู้และบทเรียน ตามทักษะและความรู้ที่กำหนดในข้อ ๓ แผนการเรียนรู้การสอนที่ดีควรให้ความสนใจที่ทักษะและมโนทัศน์ ใช้การนำเสนอแบบโครงการ มีการชี้แนะและเปิดโอกาสให้ได้ฝึกปฏิบัติแบบอิสระและมีขั้นตอนการวัดการเรียนรู้ของผู้เรียนกิจกรรมและวิธีการที่ได้รับความนิยมในการบูรณาการหลักสูตร ได้แก่
 - ๕.๑ การพัฒนาโครงการสำหรับผู้เรียน
 - ๕.๒ การจัดหลักสูตรให้มีการแก้ปัญหาในชีวิตจริง
- ประเด็นทางเศรษฐกิจคุณธรรม และกฎหมาย
- ๕.๓ ให้ผู้เรียนเป็นผู้ค้นคว้าโดยการถามคำถามให้ผู้เรียนค้นหาคำตอบ
 - ๕.๔ ใช้ธรรมชาติและสังคมศาสตร์เป็นศูนย์กลางของสาขาวิชาต่าง ๆ ที่สร้างขึ้น

กระบวนการออกแบบหลักสูตรและการเรียนการสอนประกอบด้วย ๘ ขั้นตอน ดังนี้ (Newell, 1994)

๑. มีทีมในการบูรณาการและทีมในการสอน (Assembling an Interdisciplinary team) เนื่องจากหลักสูตรและการเรียนการสอนแบบบูรณาการต้องการความหลากหลาย ระดมผู้มีความชำนาญในด้านต่าง ๆ เพื่อผสมผสานให้เกิดการบูรณาการใน ๑ วิชา ซึ่งทีมจะช่วยให้เกิดการอภิปรายการโต้แย้งและการหาข้อสรุป
๒. เลือกหัวข้อ (Selecting the Topics) ได้แก่ การเลือกประเด็นปัญหา แนวคิดที่สามารถผสมผสานองค์ความรู้หลายสาขาในการแก้ไขปัญหา หัวข้อที่เลือกต้องสัมพันธ์กับปัญหาของสังคม สภาพปัจจุบันของผู้เรียน ความสนใจของผู้สอนและผู้เรียน
๓. ระบุรายวิชาที่มีการผสมผสาน (Identifying Disciplines) กระบวนการที่จะพัฒนาเป็นหลักสูตรบูรณาการต้องเลือกวิชาที่มีความสัมพันธ์กัน
๔. พัฒนาส่วนปลีกย่อยของเนื้อหาสาระ (Developing the Subtext) เป็นการพัฒนาจากหัวข้อให้ชัดเจนยิ่งขึ้น

๕. จัดทำโครงสร้างของวิชา (Structuring the Course) กำหนดความสัมพันธ์ของแนวคิด ซึ่งเชื่อมโยงแต่ละวิชาเข้าด้วยกัน โดยยึดหลักเหตุผล ความต้องการ และความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันของเนื้อหาวิชากับบริบททางสังคม

๖. เลือกประเด็นที่น่าสนใจให้ผู้เรียนศึกษาค้นคว้า (Selecting Readings) เพื่อให้ผู้เรียนเกิดความสนใจ เข้าใจหลักทฤษฎีและการ และสัมพันธ์กับประสบการณ์ของผู้เรียน ซึ่งจะช่วยให้ผู้เรียนสนใจศึกษา ทำให้มีความคิดที่กว้าง ผู้เรียนสามารถเรียนรู้มาก่อน หรือค้นพบด้วยตนเองทำให้สามารถเข้าใจประเด็น

๗. การกำหนดแผนงาน (Designing Assignments) เป็นการออกแบบงานหรือกิจกรรมที่จะส่งเสริมให้ผู้เรียนให้เกิดความเข้าใจ มีความสามารถในการประเมินปัญหา เข้าใจประเด็นทางจริยธรรม มีความสามารถในการวิเคราะห์และบูรณาการ คิดอย่างมีวิจารณญาณ

๘. การเตรียมรายละเอียดของวิชา (Preparing Course Syllabus) ในส่วนนี้จะต้องแสดงให้เห็นให้ผู้เรียนเข้าใจ มีความชัดเจนเกี่ยวกับวัตถุประสงค์การจัดการเรียนการสอนและการประเมิน

ในการออกแบบหลักสูตรความสำคัญคือประเด็นที่นักออกแบบหลักสูตรต้องตระหนักคือจะบูรณาการเนื้อหาอะไรให้ผู้เรียนเรียนและจะบูรณาการในด้านวิธีการอย่างไรในประเด็นนี้ก็คือการบูรณาการเนื้อหาและวิธีการที่จะต้องจัดทำอย่างเหมาะสมและจัดทำอย่างมีประสิทธิภาพ การออกแบบหลักสูตรแบบบูรณาการมีขั้นตอนในการออกแบบคือ การกำหนดจุดมุ่งหมาย การกำหนดเนื้อหาสาระและการกำหนดกิจกรรมการเรียนการสอน และการประเมินผล (มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, ๒๕๓๖)

๔. การศึกษาที่ใช้ชุมชนเป็นฐาน (Community – based education)

๔.๑ ความหมายของชุมชน

มีผู้ได้ให้ความหมายของชุมชนไว้ดังนี้

Irvin T. Sanders (อ้างถึงใน สุวัฒน์ พุทธิเมธา ,๒๕๒๔) ได้ให้ความหมายของชุมชนว่า ชุมชนหมายถึง กลุ่มคนที่อาศัยอยู่ในอาณาเขตพื้นที่เดียวกัน มีการจัดระบบต่าง ๆ ในชุมชนทำให้ประชาชนที่อาศัยอยู่ในชุมชนนั้นๆ มีการติดต่อสัมพันธ์กันได้สะดวก ทัวถึง มีสิ่งอำนวยความสะดวกและบริการต่าง ๆ ร่วมกัน สมาชิกของชุมชนมีความรู้สึกต่อชุมชนร่วมกัน เช่นมีชื่อเรียกชุมชนนั้น ทำให้คนที่อาศัยชุมชนนั้นมีความรู้สึกผูกพันต่อชุมชนนั้นร่วมกัน ชุมชนจะประกอบไปด้วยสมาชิกทุกเพศ ทุกวัย มีความรู้ ความสามารถที่จะดำรงชีวิตอยู่ในที่นั้นได้ด้วยการประกอบอาชีพตามพื้นฐานของตน การสัมพันธ์เกี่ยวข้องกันของผู้ที่อยู่ในชุมชนมีการจัด

ระบบต่าง ๆ ขึ้น มีวัฒนธรรมร่วมกัน มีความเป็นอยู่คล้ายคลึงกัน มีกลไกทางสังคมประภิดหรือการอบรมเลี้ยงดู การถ่ายทอดวัฒนธรรมให้การศึกษาอนุชนเหมือน ๆ กัน มีสถาบันต่าง ๆ ทางสังคมร่วมกัน

Robert M. Mac. Iver (อ้างถึงในพิสิฐ พิษณานนท์, ๒๕๓๐) ได้ให้ความหมายของชุมชนไว้ว่า ชุมชนหมายถึง กลุ่มคนที่อยู่ร่วมกันและสมาชิกทุกคนได้ให้ความสนใจในเรื่องราวต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นภายในกลุ่มคนนั้นและชุมชนนั้นอาจหมายถึงการรวมตัวกันอยู่อย่างง่าย ๆ ด้วย

ประเวศ วะสี (๒๕๔๑) กล่าวว่า ชุมชนหมายถึงการที่คนจำนวนหนึ่งมีวัตถุประสงค์ร่วมกัน มีความเอื้ออาทรต่อกัน มีความพยายามทำอะไรร่วมกัน มีการเรียนรู้ร่วมกันในการกระทำ ซึ่งรวมถึงการติดต่อ สื่อสาร (Communicate) กัน คำว่า “ชุมชน” ภาษาอังกฤษใช้คำว่า Community คำเดียวบางครั้งใช้ คำว่าประชาคม เช่น ประชาคมยุโรป (European Community) คำว่าชุมชนจึงใช้กับกลุ่มคนขนาดเล็กไม่ก็คน ไปจนถึงกลุ่มขนาดใหญ่หรือทั้งโลก เช่น ชุมชนโลก (World Community) ที่เราใช้กันหลวม ๆ ก็คือ ชุมชนใช้กับขนาดค่อนข้างเล็ก ประชาคม หมายถึงชุมชนค่อนข้างใหญ่ เช่นประชาคมตำบล แต่ไม่แน่นอนตายตัว สุดแต่ความเหมาะสม ความเป็นชุมชนอาจเกิดขึ้นในสถานที่และสถานการณ์ต่าง ๆ เช่น ความเป็นชุมชนในครอบครัว ความเป็นชุมชนในที่ทำงาน ความเป็นชุมชนวิชาการ (Academic Community) ความเป็นชุมชนสงฆ์ ความเป็นชุมชนทางอากาศเนื่องจากการรวมตัวกันโดยใช้วิทยุติดต่อสื่อสารกัน ความเป็นชุมชนทางอินเทอร์เน็ต ความเป็นชุมชนทำให้กลุ่มมีศักยภาพสูงมาก สามารถแก้ปัญหาได้ทุกชนิด ทั้งเศรษฐกิจ จิตใจ สังคม วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม การเมืองและสุขภาพ

กล่าวโดยสรุปแล้ว ชุมชนหมายถึง การที่กลุ่มคนมีการติดต่อสื่อสารกัน มีการเรียนรู้ร่วมกัน มีความสัมพันธ์กัน มีความสนใจและมีแนวทางในการปฏิบัติเหมือนกัน ซึ่งกลุ่มคนเหล่านี้อาจจะมาอยู่รวมกันในที่เดียวกันหรือไม่ก็ได้

๔.๒ ความหมายของการศึกษาที่ใช้ชุมชนเป็นฐาน

การศึกษาที่ใช้ชุมชนเป็นฐาน (Community – Based Education) หมายถึง การจัดการศึกษาที่มุ่งถึงความเข้าใจ ความต้องการของชุมชน โดยผู้เรียน ครูและกิจกรรมการเรียนจะเกิดขึ้นในชุมชน นักศึกษาจะเรียนรู้ทุกอย่างโดยตรงจากชุมชน ซึ่งอาจจะเป็นชุมชนเมืองหรือชุมชนชนบทก็ได้หลักสูตรที่ใช้ชุมชนเป็นฐานมีความแตกต่างจากหลักสูตรที่เน้นชุมชน (Community – Oriented Education) คือหลักสูตรที่เน้นชุมชนจะเน้นถึงความเกี่ยวข้องของ

ชุมชนกับปัญหาสุขภาพและการแก้ไขส่วนหลักสูตรที่ใช้ชุมชนเป็นฐานเป็นการใช้ชุมชนเป็นแหล่งศึกษาและมีประสบการณ์ตรง (กุลยา ดันติผลาชีวะ, ๒๕๓๑) นอกจากนี้ Michael W. Galbraith (<http://www.ed.gov/pubs/pLL/Conf95/Comm.html>) ยังกล่าวถึงการศึกษที่ใช้ชุมชนเป็นฐานว่า หมายถึง กระบวนการทางการศึกษาที่ทำให้บุคคลซึ่งอยู่ในวัยผู้ใหญ่มีสมรรถนะในการดำรงชีพ ทั้งทางด้านทักษะ ทักษะคิด รวมไปถึงแนวคิดในการใช้ชีวิตและสามารถใช้ประโยชน์จากสิ่งเหล่านี้ได้มากกว่าการที่จะอยู่ในชุมชนโดยไม่มีส่วนร่วมใด ๆ เลย

การศึกษที่ใช้ชุมชนเป็นฐานเป็นทั้งกระบวนการและโปรแกรมการศึกษา (Hamilton and Cunningham, 1989: 441) การศึกษที่ใช้ชุมชนเป็นฐานเป็นกระบวนการศึกษาเนื่องจากการศึกษที่ใช้ชุมชนเป็นฐานก่อให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกันของคนในชุมชนเกี่ยวกับปัญหาของชุมชนและการใช้ทรัพยากรในชุมชนให้เกิดประโยชน์สูงสุดนอกจากนี้ยังทำให้คนในชุมชนรู้จักเลือกแหล่งทรัพยากรจากภายนอกมาใช้ในการแก้ไขปัญหาของชุมชนอีกด้วย ดังนั้นจะเห็นได้ว่าสิ่งที่สำคัญของการศึกษที่ใช้ชุมชนเป็นฐานคือกระบวนการที่ทำให้เห็นถึงสัมพันธภาพของคนในชุมชนและช่วยให้พัฒนาไปถึงการตระหนักในการเรียนรู้ร่วมกันในเรื่องเกี่ยวกับสังคม นโยบาย สิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจและเรื่องอื่น ๆ

การศึกษที่ใช้ชุมชนเป็นฐานเป็นโปรแกรมการศึกษาเนื่องจากการจัดกิจกรรมต่างๆ ได้จัดขึ้นโดยมีจุดมุ่งหมายเฉพาะ จุดประสงค์และแผนปฏิบัติการต่างๆ ได้ถูกกำหนดขึ้นตามนโยบายของชุมชน และถ้าโปรแกรมที่กำหนดขึ้นมีความเป็นเฉพาะทางสูงก็สามารถจ้างผู้เชี่ยวชาญเฉพาะทางมาช่วยในการจัดโปรแกรมการศึกษานั้นๆ ได้ ในกรณีนี้ Hamilton และ Cunningham ได้เตือนว่ากิจกรรมที่จัดขึ้นอาจทำให้คนในชุมชนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจลดลงเพราะ การศึกษที่ใช้ชุมชนเป็นฐานจะต้องจัดขึ้นภายใต้ความเชื่อที่ว่า การมีปฏิสัมพันธ์ของคนในชุมชนเป็นสิ่งสำคัญที่จะทำให้การจัดการศึกษาในรูปแบบนี้ประสบผลสำเร็จ และการมีปฏิสัมพันธ์ของคนในชุมชนนั้นจะต้องเกิดขึ้นภายใต้ความเป็นอิสระ ความสามารถในการแสดงความคิดเห็นและความสมัครใจ (Cary, 1970)

๔.๓ การจัดหลักสูตรพยาบาลศาสตร์โดยใช้ชุมชนเป็นฐาน

ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงแนวคิดการดูแลสุขภาพจากการมุ่งเน้นรักษาโรคในโรงพยาบาลเป็นหลัก มาเป็นการป้องกันโรคและส่งเสริมให้ประชาชนมีสุขภาพและคุณภาพชีวิตที่ดีได้ก่อให้เกิดผลกระทบต่อการจัดหลักสูตรที่เกี่ยวข้องกับการผลิตบุคลากรทางด้านสุขภาพโดยตรง โดยเฉพาะหลักสูตรพยาบาลศาสตร์ ปัจจุบันมีสถาบันการศึกษาพยาบาลหลายแห่งเริ่มทำการพัฒนาและปรับปรุงหลักสูตรหลักสูตรพยาบาลศาสตร์โดยการนำแนวคิดการจัดการศึกษาโดยใช้ชุมชนเป็นฐานมาเป็นแนวทางในการจัดหลักสูตร ซึ่งแต่ละสถาบันมีรูปแบบการจัดหลักสูตรที่แตกต่างกัน ดังนี้

Eileen Zungolo (<http://www.nсна.org/pubs/imprint/febmar97/comeduc.html>)

คณะบดีคณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยนอร์อีสเทอร์น สหรัฐอเมริกา ได้กล่าวถึงการจัดหลักสูตรพยาบาลศาสตร์โดยใช้ชุมชนเป็นฐานว่า ทางคณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยนอร์อีสเทอร์น ได้มีการคาดการณ์ล่วงหน้าไว้แล้วว่าแนวคิดการดูแลสุขภาพที่มุ่งเน้นการส่งเสริมสุขภาพมากกว่าการดูแลผู้ป่วยในโรงพยาบาลจะก่อให้เกิดผลกระทบต่อการจัดหลักสูตรทางการพยาบาล ดังนั้นจึงได้ทำการปรับปรุงหลักสูตรพยาบาลศาสตร์ขึ้น โดยในปี ค.ศ. ๑๙๙๐ ทางคณะได้ทำการประชุมร่วมกับคณะแพทยศาสตร์ มหาวิทยาลัยบอสตันและสถานือนามัยที่อยู่รอบ ๆ มหาวิทยาลัยอีกจำนวน ๑๒ แห่ง เพื่อร่วมกันกำหนดแนวทางการจัดหลักสูตร แนวทางการทำวิจัยและแนวทางการให้บริการด้านสุขภาพแก่คนในชุมชน ซึ่งเป้าหมายหนึ่งที่ทางผู้เข้าร่วมประชุมมีความคิดเห็นร่วมกันก็คือ การจัดหลักสูตรของวิชาชีพทางด้านสุขภาพจะต้องเปลี่ยนจากการมุ่งเน้นการรักษาโรคเป็นการดูแลสุขภาพในขั้นปฐมภูมิ (Primary Care) ซึ่งเป็นรากฐานของชุมชนจากนั้นคณาจารย์จากคณะพยาบาลศาสตร์ คณาจารย์จากคณะแพทยศาสตร์ และเจ้าหน้าที่จากสถานือนามัยได้ร่วมกันกำหนดรูปแบบของหลักสูตรที่จะนำไปใช้ในมหาวิทยาลัยต่อไป ซึ่งได้ข้อสรุปว่าเป้าหมายของหลักสูตรจะต้องมีการจัดประสบการณ์ การเรียนรู้เกี่ยวกับแนวคิดการดูแลสุขภาพและปัจจัยสำคัญที่เกี่ยวข้องกับการให้บริการเพื่อการส่งเสริมสุขภาพ โดยการจัดประสบการณ์การเรียนรู้จะต้องให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างนักศึกษาแพทย์และนักศึกษาพยาบาล

สำหรับการจัดหลักสูตรสำหรับนักศึกษาพยาบาลศาสตร์นั้น ในปีแรกนักศึกษาจะต้องเรียนภาคทฤษฎีและภาคทดลองในห้องปฏิบัติการอยู่ที่มหาวิทยาลัยโดยวิชาที่เรียนจะเกี่ยวกับวิทยาศาสตร์ทั่วไปและวิชาทางการพยาบาล เช่น กระบวนการพยาบาล หลักการพยาบาล แนวคิดเกี่ยวกับสุขภาพ การตรวจร่างกาย การฝึกทักษะทางการพยาบาลในห้องปฏิบัติการ รวมทั้งฝึกทักษะการสื่อสารเพื่อซักประวัติและรวบรวมข้อมูลเพื่อใช้ในการดูแลสุขภาพผู้รับบริการอีกด้วย จากนั้นเมื่อนักศึกษาอยู่ในชั้นปีที่ ๒ ทางคณะจะจัดให้นักศึกษาออกไปฝึกภาคปฏิบัติโดยให้พักอยู่ที่สถานือนามัยเพื่อเรียนรู้และเก็บประสบการณ์เกี่ยวกับการสร้างสัมพันธภาพกับคนในชุมชน การเรียนรู้วิถีชีวิตที่มีผลกระทบต่อภาวะสุขภาพของคนในชุมชน รวมไปถึงสวัสดิการต่าง ๆ ที่ในชุมชนได้รับ ซึ่งการเรียนรู้จากของจริงจะทำให้นักศึกษาสามารถคิดอย่างเป็นองค์รวมได้

หลังจากที่จบคอร์สการฝึกภาคปฏิบัติในชุมชนแต่ละครั้งนักศึกษาจะกลับเข้าสู่รูปและร่วมกันอภิปรายเกี่ยวกับประสบการณ์ที่ได้รับ หลังจากนั้นก็จะกลับออกไปที่ชุมชนอีก โดยครั้งต่อมาจะมุ่งเน้นที่ภาวะสุขภาพของผู้ใหญ่และผู้สูงอายุ นักศึกษาจะฝึกปฏิบัติในบทบาทของพยาบาลวิชาชีพและสมาชิกของชุมชน เมื่อจบคอร์สก็จะกลับเข้ามาสรุปสิ่งที่ได้รับที่มหาวิทยาลัยแล้วกลับออกไปที่ชุมชนอีก ทำอย่างนี้เรื่อย ๆ จนหมดโปรแกรมการเรียน ซึ่งทางคณะคาดหวังว่าการจัดหลักสูตรแบบนี้จะทำให้นักศึกษาสามารถวิเคราะห์ปัญหาชุมชนในเชิงลึกได้ ซึ่งจะต่างจากการจัดหลักสูตรในอดีตที่จะให้นักศึกษาเรียนวิชาอนามัยชุมชนในชั้นปีสุดท้าย

ส่วนปีสุดท้ายนักศึกษาจะเรียนเกี่ยวกับวิชาเศรษฐศาสตร์สุขภาพ การบริหารงาน การบริหารผู้ป่วย (Case Management) การประกันสุขภาพ ได้รับการฝึกประสบการณ์การบริหารงานบนหอผู้ป่วย การดูแลผู้ป่วยในโรงพยาบาล ในชุมชน การเยี่ยมบ้าน และสามารถเลือกฝึกภาคปฏิบัติในงานที่ตนเองสนใจ

การจัดหลักสูตรแบบนี้จากคณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยนอร์อีสเทอร์น เชื่อว่าจะทำให้ผลิตบัณฑิตทางการพยาบาลที่สามารถให้การพยาบาลได้อย่างครอบคลุมทั้งปฐมภูมิ ทติยภูมิและตติยภูมิ ซึ่งสอดคล้องกับนโยบายการดูแลสุขภาพโดยรวมของคนทั้งประเทศ

คณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยเคนตักกี ก็เป็นอีกที่หนึ่งที่ทำให้ความสนใจเกี่ยวกับการจัดหลักสูตรโดยใช้ชุมชนเป็นฐาน (M. Susan Jones, Donna Bussey and Carrie Morgan, 2000) แต่รูปแบบการจัดหลักสูตรของที่นี่จะเริ่มจากความสนใจของอาจารย์ภายในคณะเกี่ยวกับปัญหาที่เกิดขึ้นกับเกษตรกร ไม่ว่าจะเป็นการได้รับบาดเจ็บจากการปฏิบัติงาน การติดเชื้อจากสัตว์ การติดเชื้อในระบบทางเดินหายใจ หรือแม้กระทั่งภาวะบกพร่องของการได้ยิน ดังนั้นอาจารย์จากคณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยเคนตักกี จึงได้จัดทำโปรแกรมการศึกษาเพื่อเป็นการส่งเสริมสุขภาพของเกษตรกรขึ้น โดยจัดตั้งเป็นองค์กรเพื่อการฝึกอบรมโดยใช้ชื่อว่า The Kentucky Partnership for Farm Family Health and Safety ; Inc. (The KY Partnership) โปรแกรมการศึกษาที่จัดทำขึ้นนี้เป็นการอบรมให้กับคนในชุมชน เพื่อให้เกษตรกรบุคคลในครอบครัวและสมาชิกในชุมชนมีภาวะสุขภาพดีและมีความปลอดภัยจากการปฏิบัติงาน โปรแกรมนี้จัดขึ้นโดยใช้เวลา ๓ วัน โดยจัดกิจกรรมต่าง ๆ ที่ให้ความรู้เกี่ยวกับการช่วยเหลือบุคคลที่ได้รับบาดเจ็บจากการปฏิบัติงาน การช่วยฟื้นคืนชีพ (CPR) และการฝึกปฏิบัติการปฐมพยาบาลเบื้องต้น

โปรแกรมที่จัดขึ้นได้รับความสนใจจากคนในชุมชนเป็นจำนวนมากและมีการขยายการจัดออกไปอีกหลายชุมชน และในปัจจุบันทางมหาวิทยาลัยได้ใช้โปรแกรมการฝึกอบรมนี้เป็นแหล่งเรียนรู้และฝึกภาคปฏิบัติของนักศึกษา เพราะนักศึกษาพยาบาลส่วนใหญ่มีพื้นฐานมาจากชุมชนเมือง ขาดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับวิถีชีวิต ความเชื่อ ประเพณี วัฒนธรรม รวมทั้งปัญหาสุขภาพของคนในชนบท โดยเฉพาะเกษตรกร ดังนั้น ทางคณะพยาบาลจึงได้จัดให้นักศึกษาได้อยู่ในชุมชนเป็นเวลา ๘ สัปดาห์ เพื่อที่จะเรียนรู้เกี่ยวกับปัญหาสุขภาพของคนในชนบท ฝึกการวิเคราะห์ปัญหาโดยใช้กระบวนการทางการพยาบาล และร่วมปฏิบัติงานในวันที่มีการจัดโปรแกรมการอบรมให้กับเกษตรกรด้วย (Farm Safety Day Camp) ซึ่งคณาจารย์คณะพยาบาล มหาวิทยาลัยเคนตักกี มีความเชื่อว่า การให้นักศึกษาออกมาเรียนรู้ในชุมชนชนบทจะให้นักศึกษามีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับการพยาบาลอนามัยชุมชนเป็นอย่างดี

Pamala D. Lrarsen (2000) คณบดีคณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยคาโรไลนาได้กล่าวถึงการจัดหลักสูตรพยาบาลศาสตร์โดยใช้ชุมชนเป็นว่าการจัดหลักสูตรแบบใหม่ที่มีความยุ่งยากซึ่งปัญหาและอุปสรรคที่เกิดขึ้นอาจทำให้การจัดหลักสูตรไม่ประสบผลสำเร็จเท่าควร ดังนั้นการปรับปรุงหลักสูตรควรมีการเตรียมความพร้อมดังนี้

๑. มีการทำความเข้าใจเกี่ยวกับแนวคิดการจัดหลักสูตรโดยใช้ชุมชนเป็นฐานกับคณาจารย์ภาคคณะ ซึ่งอาจจะใช้วิธีการประชุมหรือวิธีการอธิบายตัวต่อตัวสำหรับบุคคลที่ไม่เข้าใจ

๒. มีการทำความเข้าใจกับครูพี่เลี้ยงในแหล่งฝึกเกี่ยวกับแนวคิดการจัดหลักสูตรตลอดจนบทบาทหน้าที่ของครูพี่เลี้ยง

๓. เตรียมความพร้อมของคู่มือครู

๔. เตรียมความปลอดภัยของนักศึกษาขณะอยู่ในชุมชน โดยวิธีการประชุมอภิปราย หาแนวทางร่วมกันระหว่าง อาจารย์ นักศึกษา ผู้แทนชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องภายในชุมชน

๕. มีการจัดสรรงบประมาณเพื่ออำนวยความสะดวกในด้านต่างๆ เช่นการอำนวยความสะดวกให้แก่อาจารย์ที่เดินทางไปนิเทศนักศึกษาในชุมชน การอำนวยความสะดวกแก่นักศึกษาในการติดต่อสื่อสารกับอาจารย์ขณะอยู่ในชุมชน เป็นต้น

จากการทบทวนวรรณกรรมเกี่ยวกับการจัดหลักสูตรพยาบาลศาสตร์โดยใช้ชุมชนเป็นฐานจะพบว่าการนำแนวคิดการจัดการศึกษาโดยใช้ชุมชนเป็นฐานมาใช้ในการจัดหลักสูตรพยาบาลศาสตร์นั้นมีเป้าหมายที่แตกต่างไปจากการจัดการศึกษาทั่ว ๆ ไป คือ การจัดการศึกษาโดยใช้ชุมชนเป็นฐานส่วนใหญ่จะเป็นการจัดการศึกษาสำหรับคนในชุมชน ซึ่งเป็นการศึกษาสำหรับผู้ใหญ่ (Adult Education) โดยมีเป้าหมายเพื่อพัฒนาชุมชนหรือแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนนั้น ๆ และที่สำคัญวัตถุประสงค์ของหลักสูตรจะต้องสอดคล้องกับความต้องการของคนในชุมชนนั้น ๆ ซึ่งการจัดการศึกษาแบบนี้จึงมีความเป็นลักษณะเฉพาะเพราะปัญหาและความต้องการของแต่ละชุมชนย่อมมีความแตกต่างกัน ดังนั้นหลักสูตรที่จัดขึ้นจึงมีความเหมาะสมกับแต่ละชุมชนเป็นอย่างมาก

ส่วนการจัดหลักสูตรพยาบาลศาสตร์โดยใช้ชุมชนเป็นฐานมีเป้าหมายสำคัญคือใช้ชุมชนเป็นแหล่งเรียนรู้ของนักศึกษาพยาบาล เพื่อให้มีความรู้ ความเข้าใจและมีทักษะในการแก้ไขปัญหาสุขภาพของคนในชุมชน โดยมุ่งเน้นไปที่การป้องกันและส่งเสริมสุขภาพแบบมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชนนั้น ๆ ซึ่งเป็นไปตามนโยบายสุขภาพขององค์การอนามัยโลก (WHO) ส่วนรูปแบบการจัดหลักสูตรสามารถกระทำได้หลากหลายรูปแบบขึ้นอยู่กับความพร้อมของทางสถาบันที่สุขภาพในแต่ละชุมชนรวมถึงประชาชนในชุมชนอีกด้วย อาทิ การจัดหลักสูตรโดยการบูรณาการทุกรายวิชาเข้าด้วยกันและจัดให้นักศึกษาเรียนรู้จากปัญหาสุขภาพของคนในชุมชนโดยตรง (เช่น การจัดหลักสูตรของคณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัย

นอร์อีสเทอร์น สหรัฐอเมริกา) หรือเลือกจัดในบางรายวิชา เช่น วิชาอนามัยชุมชน (การจัดหลักสูตรของคณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยเคนตักกี)

การจัดหลักสูตรพยาบาลศาสตร์ส่วนใหญ่จะจัดทั้งแบบเน้นชุมชนและใช้ชุมชนเป็นฐานคือมีทั้งการนำเอาปัญหาสุขภาพของชุมชนมาเป็นประเด็นการเรียนรู้ภายในห้องเรียนและการให้นักศึกษาได้ออกไปศึกษาปัญหาและเรียนรู้ที่จะแก้ไขปัญหาด้วยตนเองภายในชุมชน

๕. หลักสูตรประกาศนียบัตรพยาบาลศาสตร์ (ฉบับปรับปรุง) พ.ศ. ๒๕๓๗

กระทรวงสาธารณสุข

หลักการและเหตุผล

กระทรวงสาธารณสุขมีหน้าที่รับผิดชอบในการดูแล ส่งเสริมสุขภาพให้แก่ประชาชน โดยบุคลากรในทีมสุขภาพของรัฐ เป็นผู้ดำเนินการประสานงานให้การสนับสนุนและให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการดูแลตนเอง เพื่อให้สามารถดำรงชีวิตได้อย่างมีคุณภาพ บุคลากรในทีมสุขภาพจึงต้องถูกจัดเตรียมให้มีจำนวนที่เพียงพอและมีคุณภาพ

สถาบันพัฒนากำลังคนด้านสาธารณสุข มีหน้าที่ในการจัดเตรียมบุคลากรในทีมสุขภาพโดยวิธีการผลิตและพัฒนาบุคลากรทั้งระดับพื้นฐานและระดับต่อเนื่อง สำหรับการจัดเตรียมบุคลากรทางการพยาบาลซึ่งเป็นบุคลากรในทีมสุขภาพที่สำคัญยิ่งกลุ่มหนึ่ง สถาบันพัฒนากำลังคนด้านสาธารณสุขได้มีการดำเนินการจัดการศึกษาอย่างเป็นระบบ มีหลักเกณฑ์การศึกษาทั้งระดับพยาบาลเทคนิคและระดับพยาบาลวิชาชีพ เพื่อให้บุคลากรพยาบาลสามารถปฏิบัติหน้าที่ในการส่งเสริมสุขภาพการป้องกันโรค การรักษาพยาบาลและการฟื้นฟูสมรรถภาพ รวมทั้งการรู้จักใช้แหล่งประโยชน์จากทรัพยากร และเทคโนโลยีที่มีอยู่แล้วในชุมชนได้อย่างเหมาะสมกับสภาพและสิ่งแวดล้อมในชุมชนนั้น ๆ

สำหรับหลักสูตรการศึกษาพยาบาลระดับวิชาชีพเป็นหลักสูตรที่เน้นชุมชนซึ่งใช้มาตั้งแต่ปีการศึกษา ๒๕๒๘ สถาบันพัฒนากำลังคนด้านสาธารณสุข ตระหนักถึงความก้าวหน้าด้านเทคโนโลยีและการเปลี่ยนแปลงทางสังคม จึงได้แต่งตั้งคณะกรรมการพิจารณาหลักสูตรประกาศนียบัตรพยาบาลศาสตร์ พัฒนา ปรับปรุงหลักสูตรประกาศนียบัตรพยาบาลศาสตร์ที่เน้นชุมชนให้มีความทันสมัยสอดคล้องกับความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาการและแนวโน้มของสภาพสังคมปัจจุบันโดยยึดหลักให้เป็นหลักสูตรที่เน้นชุมชนเช่นเดิม เพื่อให้พยาบาลสามารถให้การดูแลช่วยเหลือ บุคคล ครอบครัวและชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ ร่วมกับการดูแลตนเองของบุคคล เพื่อเป็นการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนต่อไป

ปรัชญาของหลักสูตร

สถาบันพัฒนากำลังคนด้านสาธารณสุข กระทรวงสาธารณสุข เชื่อว่าสถาบันการศึกษาจะต้องมีความรับผิดชอบในการเตรียมพยาบาลที่มีความรู้ความสามารถด้านวิชาชีพ พร้อมทั้งมีคุณธรรม จริยธรรม ในการปฏิบัติการพยาบาลทุกระดับเพื่อสนองความต้องการด้านบริการพยาบาลในสังคมไทยซึ่งเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา

มนุษย์จำเป็นต้องปรับตัวในด้านชีว จิต สังคม ต่อสิ่งแวดล้อมซึ่งเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอโดยใช้กลไกการปรับตัวเพื่อให้เกิดความสมดุลในสภาวะของการมีสุขภาพดีและการเจ็บป่วย การบริการ การพยาบาลมุ่งช่วยให้มนุษย์มีสุขภาพดี เพื่อดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ความมีสุขภาพดีเป็นสภาวะที่ไม่อยู่นิ่งของการเป็นอยู่ที่ดี ซึ่งบุคคลสามารถพัฒนาและสนองความต้องการพื้นฐานได้ในระดับที่เขาสามารถปฏิบัติกิจกรรมและดำรงชีวิตอยู่ในสังคม ด้วยความพอใจและมีคุณภาพ

การพยาบาลเป็นบริการที่จำเป็นยิ่งของสังคมและเป็นส่วนสำคัญส่วนหนึ่งของระบบบริการสุขภาพ ปฏิบัติการโดยการประยุกต์มโนคติทางวิทยาศาสตร์บางประการ ทฤษฎี และหลักการต่างๆ พร้อมทั้งใช้กระบวนการพยาบาลในการให้บริการพยาบาลเพื่อส่งเสริมสุขภาพแก่บุคคลทุกคน เป้าหมายของการพยาบาลคือการช่วยบุคคล ครอบครัวและชุมชน ให้มีการพัฒนาเพื่อที่จะสามารถพึ่งตนเองได้ มีสุขภาพดี ดำรงชีวิตและมีส่วนร่วมในชุมชนของตนอย่างมีคุณภาพตลอดวงจรชีวิต

การบริการพยาบาลสามารถปฏิบัติได้ในทุกระดับของบริการสุขภาพและในสภาพสิ่งแวดล้อมหรือสถานการณ์ต่างๆ ได้ การพยาบาลจึงต้องอาศัยความสามารถทางสติปัญญา ทักษะทางสังคมและปฏิบัติการทางวิชาชีพโดยใช้หลักการ ทฤษฎีในศาสตร์ที่เกี่ยวข้องและศาสตร์ทางการพยาบาลและใช้กระบวนการพยาบาลในการส่งเสริมการพึ่งตนเองด้านสุขภาพ เพื่อให้บรรลุเป้าหมายของชาติในการให้ประชาชนมีสุขภาพดีถ้วนหน้าการเตรียมเพื่อให้พยาบาลมีความสามารถดังกล่าวข้างต้นนั้น บรรยากาศของการเรียนการสอนต้องเอื้ออำนวยต่อการพัฒนาความคิด การวิเคราะห์วิจารณ์ การรวบรวมข้อมูล การศึกษาค้นคว้า การตัดสินใจที่รอบคอบและถูกต้อง ทักษะการเป็นผู้นำและความรับผิดชอบในการศึกษาความรู้เพิ่มเติมอยู่เสมอเพื่อความเจริญก้าวหน้าของตนเองและวิชาชีพ

การเรียนรู้เป็นกระบวนการที่ต่อเนื่องเป็นลำดับและเกิดจากตัวผู้เรียนเอง และจะเกิดขึ้นได้ง่ายเมื่อผู้เรียนมีประสบการณ์ มีความพร้อมที่จะเรียนและใฝ่รู้ใฝ่เรียน รวมทั้งได้รับการส่งเสริมสนับสนุนจากผู้สอนและสิ่งแวดล้อม เพื่อให้เป็นผู้สำเร็จการศึกษาที่ประกอบด้วยความรู้ ความสามารถและมีเจตคติที่ดี มีคุณธรรมและจริยธรรมเป็นแกนนำในการดำรงชีวิตและการปฏิบัติการพยาบาล มีการพัฒนาดตนเองอย่างต่อเนื่อง เพื่อส่งเสริมมาตรฐานแห่งวิชาชีพและดำรงตนเป็นพลเมืองดีของสังคม

วัตถุประสงค์ของหลักสูตร

เมื่อสำเร็จการศึกษาตามหลักการแล้ว ผู้ที่สำเร็จการศึกษาสามารถทำหน้าที่ตามขอบเขตความรับผิดชอบของวิชาชีพพยาบาลในการให้บริการพยาบาลได้ทุกระดับของการบริการสุขภาพแก่บุคคล ครอบครัว และชุมชน ซึ่งผู้สำเร็จการศึกษาจะมีความสามารถดังนี้

๑. ตระหนักและคำนึงถึงคุณค่าของวิชาชีพการพยาบาลและสิทธิมนุษยชนของบุคคล ครอบครัวและชุมชน
๒. ให้บริการพยาบาลโดยใช้แนวคิด หลักการ ทฤษฎีทางการพยาบาล กระบวนการพยาบาลและศาสตร์สาขาอื่นที่เกี่ยวข้องโดยเน้นศักยภาพการดูแลตนเองของบุคคล ในการส่งเสริมสุขภาพ การป้องกันโรค การรักษาพยาบาล การฟื้นฟูสมรรถภาพตามความต้องการและสิ่งแวดล้อมของแต่ละบุคคล ครอบครัวและชุมชน
๓. แสดงความสามารถในการคิด วิचारณญาณและตัดสินใจ โดยอาศัยหลักการเชิงวิชาการทางคลินิกในการแก้ไขปัญหาทางสุขภาพของบุคคล ครอบครัวและชุมชน
๔. ปฏิบัติงานร่วมกับทีมสุขภาพและบุคลากรหน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้องในการให้บริการสาธารณสุขทุกระดับ
๕. ริเริ่ม ปรับปรุง แก้ไขในการบริการและการบริการจัดการทางการพยาบาลให้ทันต่อความก้าวหน้าทางวิทยาการและเทคโนโลยี
๖. มีส่วนร่วมในการทำวิจัย และ/หรือนำผลการวิจัยมาใช้ปรับปรุงการพยาบาล
๗. มีคุณธรรม จริยธรรม และจรรยาบรรณแห่งวิชาชีพเป็นหลักในการปฏิบัติการพยาบาลและการดำรงชีวิต
๘. สอน บริหาร และนิเทศงานบุคลากรที่อยู่ในความรับผิดชอบ
๙. ใฝ่หาความรู้และมีการพัฒนาตนเองและวิชาชีพอย่างสม่ำเสมอ
๑๐. สนับสนุนหลักการประชาธิปไตยและดำรงตนเป็นพลเมืองดีของสังคม

โครงสร้างหลักสูตร

๑. จำนวนหน่วยกิตรวมตลอดหลักสูตร	๑๔๔	หน่วยกิต
๒. ส่วนประกอบของหลักสูตร ๔ ปี หมวตวิชา		
๒.๑ หมวตวิชาพื้นฐานทั่วไป	๓๘	หน่วยกิต (๒๖.๔ %)
๒.๒ หมวตวิชาพื้นฐานวิชาชีพ	๒๗	หน่วยกิต (๑๘.๘ %)
๒.๓ หมวตวิชาชีพการพยาบาล	๗๓	หน่วยกิต (๕๐.๗ %)
๒.๔ หมวตวิชาเลือกเสรี	๖	หน่วยกิต (๔.๒ %)

๓. รายวิชาในหมวดวิชาต่าง ๆ

๓.๑	หมวดวิชาพื้นฐานทั่วไป	๓๘ หน่วยกิต
๓.๑.๑	กลุ่มวิชาสังคมศาสตร์	๙ หน่วยกิต
	ส.๑๑๑ พลวัตกลุ่ม	๒ (๒ - ๐ - ๐)
	ส. ๓๑๒ วัฒนธรรมไทย	๒ (๒ - ๐ - ๐)
	ส. ๑๑๓ จิตวิทยา	๓ (๓ - ๐ - ๐)
	ส. ๒๑๔ สังคมวิทยาและปัญหาสังคม	๒ (๒ - ๐ - ๐)
	ส. ๑๑๕ พลศึกษา	๐ (๐ - ๒ - ๐)
๓.๑.๒	กลุ่มวิชามนุษย์ศาสตร์	๑๐ หน่วยกิต
	ม. ๑๒๑ ปรัชญาและศาสนา	๒ (๒ - ๐ - ๐)
	ม. ๔๒๒ สุนทรียศาสตร์	๒ (๒ - ๐ - ๐)
	ม. ๑๒๓ สิ่งแวดล้อมศึกษา	๒ (๒ - ๐ - ๐)
	ม. ๒๒๕ การสื่อสารและการประชาสัมพันธ์	๒ (๒ - ๐ - ๐)
	ม. ๑๒๔ มานุษยวิทยาสุขภาพ	๒ (๒ - ๐ - ๐)
๓.๑.๓	กลุ่มวิชาภาษา	๑๐ หน่วยกิต
	ภ. ๑๓๑ ภาษาไทย ๑	๒ (๒ - ๐ - ๐)
	ภ. ๒๓๒ ภาษาไทย ๒	๒ (๒ - ๐ - ๐)
	ภ. ๑๓๓ ภาษาอังกฤษ ๑	๒ (๑ - ๒ - ๐)
	ภ. ๒๓๔ ภาษาอังกฤษ ๒	๒ (๑ - ๒ - ๐)
	ภ. ๓๓๕ ภาษาอังกฤษ ๓	๒ (๑ - ๒ - ๐)
๓.๑.๔	กลุ่มวิชาวิทยาศาสตร์และคณิตศาสตร์	๙ หน่วยกิต
	ว. ๑๔๑ คณิตศาสตร์	๒ (๒ - ๐ - ๐)
	ว. ๑๔๒ เคมี	๓ (๒ - ๒ - ๐)
	ว. ๑๔๓ ฟิสิกส์	๓ (๒ - ๒ - ๐)
	ว. ๑๔๔ สารสนเทศกับการศึกษาค้นคว้า	๑ (๑ - ๐ - ๐)

หมายเหตุ ล.๑๑๕ พลศึกษา เรียนทุกชั้นปีตลอดหลักสูตรไม่นับหน่วยกิตโดยมีเงื่อนไขว่า นักศึกษาจะต้องสอบผ่าน

๓.๒	หมวดวิชาพื้นฐานวิชาชีพ	๒๗ หน่วยกิต
	พ.๑๑๑ จุลชีวและปรสิตวิทยา	๔ (๓ - ๒ - ๐)
	พ. ๑๑๒ กายวิภาคศาสตร์	๔ (๓ - ๒ - ๐)
	พ. ๑๑๓ สรีรวิทยา	๓ (๒ - ๒ - ๐)
	พ. ๑๑๔ โภชนศาสตร์	๓ (๒ - ๒ - ๐)
	พ. ๑๑๕ ชีวเคมี	๓ (๒ - ๒ - ๐)

พ. ๑๑๖ เกษัชวิทยา	๓ (๓ - ๐ - ๐)
พ. ๒๑๗ พยาธิสรีรวิทยา	๓ (๓ - ๐ - ๐)
พ. ๓๑๘ สถิติเบื้องต้น	๒ (๒ - ๐ - ๐)
พ. ๓๑๙ เศรษฐศาสตร์สุขภาพเบื้องต้น	๒ (๒ - ๐ - ๐)

๓.๓ หมวดวิชาการพยาบาล	๗๓ หน่วยกิต
พย.๑๑๑ แนวคิดพื้นฐานและหลักการพยาบาล ๑	๓ (๒ - ๒ - ๐)
พย.๑๑๒ แนวคิดพื้นฐานและหลักการพยาบาล ๒	๓ (๒ - ๐ - ๔)
พย.๒๑๓ แนวคิดพื้นฐานและหลักการพยาบาล ๓	๒ (๐ - ๐ - ๘)
พย. ๒๒๑ สุขภาพจิตและการพยาบาลจิตเวช ๑	๓ (๒ - ๐ - ๔)
พย. ๓๒๒ สุขภาพจิตและการพยาบาลจิตเวช ๒	๒ (๒ - ๐ - ๐)
พย. ๓๒๓ สุขภาพจิตและการพยาบาลจิตเวช ๓	๒ (๐ - ๐ - ๘)
พย. ๒๓๑ การพยาบาลอนามัยชุมชน ๑	๓ (๓ - ๐ - ๐)
พย. ๒๓๒ การพยาบาลอนามัยชุมชน ๒	๒ (๐ - ๐ - ๘)
พย. ๔๓๓ การพยาบาลอนามัยชุมชน ๓	๓ (๑ - ๐ - ๘)
พย. ๒๔๑ การพยาบาลผู้ใหญ่ ๑	๔ (๔ - ๐ - ๐)
พย. ๒๔๒ การพยาบาลผู้ใหญ่ ๒	๓ (๐ - ๐ - ๑๒)
พย. ๓๔๓ การพยาบาลผู้ใหญ่ ๓	๓ (๓ - ๐ - ๐)
พย. ๓๔๔ การพยาบาลผู้ใหญ่ ๔	๓ (๐ - ๐ - ๑๒)
พย. ๒๔๕ การพยาบาลผู้สูงอายุ	๒ (๑ - ๐ - ๔)
พย. ๒๕๑ การพยาบาลสูติศาสตร์ ๑	๓ (๒ - ๐ - ๔)
พย. ๓๕๒ การพยาบาลสูติศาสตร์ ๒	๓ (๓ - ๐ - ๐)
พย. ๓๕๓ การพยาบาลสูติศาสตร์ ๓	๒ (๐ - ๐ - ๘)
พย. ๓๕๔ การพยาบาลสูติศาสตร์ ๔	๓ (๓ - ๐ - ๐)
พย. ๓๕๕ การพยาบาลสูติศาสตร์ ๕	๓ (๐ - ๐ - ๑๒)
พย. ๒๖๑ การพยาบาลเด็ก ๑	๓ (๒ - ๐ - ๔)
พย. ๒๖๒ การพยาบาลเด็ก ๒	๒ (๒ - ๐ - ๐)
พย. ๓๖๓ การพยาบาลเด็ก ๓	๒ (๐ - ๐ - ๘)
พย. ๔๗๑ การบริหารการพยาบาล ๗	๒ (๒ - ๐ - ๐)
พย. ๔๗๒ การบริหารการพยาบาล ๒	๑ (๐ - ๐ - ๔)
พย. ๑๗๓ พัฒนาการพยาบาล	๒ (๒ - ๐ - ๐)
พย. ๒๗๔ จริยศาสตร์สำหรับพยาบาล	๓ (๓ - ๐ - ๐)
พย. ๔๗๕ สัมมนาประเด็นของวิชาชีพพยาบาล	๒ (๒ - ๐ - ๐)
พย. ๓๗๖ การวิจัยทางการพยาบาล	๓ (๓ - ๐ - ๐)
พย. ๔๗๗ กฎหมายกับวิชาชีพการพยาบาล	๑ (๑ - ๐ - ๐)

๓.๔ หมวดวิชาเลือกเสรี

ล. ๐๑๑ เทคโนโลยีทางการศึกษา	๒ (๒ - ๐ - ๐)
ล. ๐๑๒ ตรีทวิทยา	๒ (๒ - ๐ - ๐)
ล. ๐๑๓ พืชสมุนไพร	๒ (๑ - ๒ - ๐)
ล. ๐๑๔ การปกครองและการเมืองของไทย	๒ (๒ - ๐ - ๐)
ล. ๐๑๕ สังคมวิทยาทางการแพทย์	๒ (๒ - ๐ - ๐)
ล. ๐๑๖ การใช้คอมพิวเตอร์	๒ (๑ - ๒ - ๐)
ล. ๐๑๗ เทคนิคการให้คำปรึกษาเชิงจิตวิทยา	๒ (๐ - ๐ - ๘)
ล. ๐๑๘ การพยาบาลผู้ป่วยวิกฤต	๒ (๐ - ๐ - ๘)
ล. ๐๑๙ เวชปฏิบัติทางการพยาบาล	๒ (๐ - ๐ - ๘)

๖. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาการเตรียมความพร้อมของวิทยาลัยพยาบาล สังกัดสถาบันพระบรมราชชนก กระทรวงสาธารณสุขในการจัดหลักสูตรประกาศนียบัตรพยาบาลศาสตร์ โดยใช้ชุมชนเป็นฐาน ผู้วิจัยได้รวบรวมงานวิจัยที่เกี่ยวข้องไว้ดังนี้

ไพลิน นุกุลกิจ (๒๕๒๘) ได้ทำการวิเคราะห์พัฒนาการการศึกษาพยาบาลในประเทศไทยโดยทำการศึกษาเรื่องพัฒนาการของการศึกษาพยาบาลในประเทศไทยจากเอกสารชั้นต้น (Primary Sources) ได้แก่ ร่างตราสาร พระราชดำรัส พระราชบัญญัติ จดหมายเหตุ คำสั่ง กฎระเบียบ หนังสือโต้ตอบของทางราชการ ประกาศต่างๆ ของทางราชการ รายงานการประชุม บันทึกของชาวต่างประเทศที่เดินทางเข้ามาประเทศไทย บันทึกของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการศึกษาพยาบาล เอกสารชั้นสอง (Secondary Sources) ได้แก่ บทความ หนังสือเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ ประวัติบุคคล วารสารภาษาไทยและต่างประเทศและวิทยานิพนธ์ นอกจากนี้ยังได้ทำการสัมภาษณ์ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับวิชาชีพพยาบาลเพื่อให้ได้ข้อมูลสนับสนุนเพิ่มเติมในกรณีที่มีข้อขัดแย้งจากการค้นคว้าจากเอกสาร ผลการวิจัยพบว่า การจัดการศึกษาพยาบาลนั้นมีการพัฒนามาโดยตลอดและการพัฒนานั้นมุ่งให้สอดคล้องกับความต้องการด้านสุขภาพของประชาชนมากขึ้น ดังนั้นการจัดการศึกษาในอนาคตโดยเฉพาะอย่างยิ่งหลักสูตรและการสอนควรจะยึดนโยบายด้านสุขภาพของประเทศเป็นสำคัญ นอกจากนี้ควรมีการสร้างภาวะผู้นำและความสามารถทางการวิจัยในบุคลากรพยาบาลให้มากขึ้นด้วย

เรณูมาศ วิจิตรรัตนะ (๒๕๓๕) ได้พัฒนาหลักสูตรระดับอุดมศึกษาวิชาการดูแลสุขภาพตนเอง โดยการบูรณาการเนื้อหาวิชาในกลุ่มวิชาวิทยาศาสตร์สุขภาพ ซึ่งมีกระบวนการพัฒนา คือ การพัฒนาหลักสูตรได้หลักสูตรและเอกสารประกอบหลักสูตรวิชาการดูแลสุขภาพ

ตนเองสำหรับใช้เป็นรายวิชาหนึ่งในหมวดวิชาพื้นฐานทั่วไปของหลักสูตรระดับปริญญาบัณฑิต โดยมีองค์ประกอบของหลักสูตรที่ได้พัฒนาขึ้นคือ (๑) หลักการและเหตุผล (๒) จุดมุ่งหมาย (๓) เนื้อหาสาระของหลักสูตร (๔) การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน และ (๕) แนวทางการวัดและประเมินผล จากนั้นได้นำหลักสูตรที่พัฒนาขึ้นไปทดลองใช้กับนิสิตมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ที่ลงทะเบียนเรียนวิชาสุขภาพสำหรับตนและชุมชน ในภาคต้น ปีการศึกษา ๒๕๓๕ จำนวน ๑๑๕ คน แบ่งออกเป็นกลุ่มทดลอง ๓ กลุ่ม โดยวิธีการสุ่มเข้ากลุ่มปรากฏว่าคะแนนผลสัมฤทธิ์ของการเรียนของกลุ่มทดลองทั้ง ๓ กลุ่ม สูงกว่าเกณฑ์ที่กำหนด คือ ร้อยละ ๗๐ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ กลุ่มทดลองทั้ง ๓ กลุ่มมีคะแนนพัฒนาการทางการเรียนรู้ไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ และคะแนนเจตคติต่อเรื่องการดูแลสุขภาพของกลุ่มทดลองทั้ง ๓ กลุ่ม ก่อนการเรียนกับภายหลังเรียนตามหลักสูตรไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕

กฤษยา ดันติผลาชีวะ (๒๕๓๑) ได้ทำการพัฒนารูปแบบการฝึกภาคปฏิบัติการพยาบาลเน้นชุมชนสำหรับนักศึกษาพยาบาลศาสตร์โดยวิธีการเชิงสมรรถนะ ที่สามารถช่วยให้ผู้เรียนประสมประสานแนวคิดการสาธารณสุขมูลฐานในการปฏิบัติการพยาบาลได้ การพัฒนารูปแบบมี ๒ ขั้นตอน คือ สร้างรูปแบบและทดลองใช้รูปแบบ รูปแบบการฝึกภาคปฏิบัติการพยาบาลเน้นชุมชนประกอบด้วยปฏิบัติ ๔ ขั้นตอน คือ (๑) การเตรียมความพร้อมก่อนฝึกปฏิบัติ (๒) ฝึกปฏิบัติกับกลุ่มเป้าหมายโดยใช้กระบวนการพยาบาลแบบร่วมมือปฏิบัติ (๓) การอภิปรายแลกเปลี่ยนความรู้หลังการฝึก (๔) ประเมินผลการปฏิบัติโดยใช้เกณฑ์และแบบประเมินการปฏิบัติ ขั้นที่ ๒ นำรูปแบบไปทดลองใช้กับนักศึกษาพยาบาลศาสตร์ชั้นที่ ๒ ผลการทดลองปรากฏว่านักศึกษาในกลุ่มทดลองมีความสามารถในการพยาบาลเน้นชุมชนมากกว่านักศึกษากลุ่มควบคุมอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ ๐.๐๑ ครูนิเทศก์และนักศึกษาในกลุ่มทดลองต่างเห็นชอบกับการฝึกปฏิบัติตามรูปแบบ และให้ข้อเสนอแนะบางประการที่ผู้วิจัยนำมาใช้ปรับปรุงรูปแบบให้เหมาะสมยิ่งขึ้น

ศิริพร เปลี่ยนผดุง (๒๕๓๘) ได้ทำการศึกษาสภาพและปัญหาการจัดหลักสูตรและการสอนในกระบวนวิชาชีพพยาบาลที่มีลักษณะบูรณาการของคณะพยาบาลศาสตร์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ โดยทำการศึกษากับบุคคลผู้รับผิดชอบในการปรับปรุงและบริหารหลักสูตร อาจารย์ผู้สอนวิชาการพยาบาลผู้ใหญ่ ๔ กระบวนวิชาและนักศึกษาพยาบาลชั้นปีที่ ๓ ที่ลงทะเบียนเรียนวิชาเหล่านี้ในปีการศึกษา ๒๕๓๗ จำนวน ๗, ๒๔ และ ๑๑๓ คน ตามลำดับ รวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์บุคคลผู้รับผิดชอบในการปรับปรุงและบริหารหลักสูตร จัดการสนทนากลุ่มย่อยกับอาจารย์ผู้สอน ๓ กลุ่ม จาก ๓ ภาควิชา และรวบรวมผลการประเมินจากแบบประเมินการสอนกระบวนวิชาวิชาการพยาบาลผู้ใหญ่ของนักศึกษา นำข้อมูลมาตรวจสอบวิเคราะห์ข้อมูลโดยจำแนกหมวดหมู่และเสนอโดยการบรรยายเชิงวิเคราะห์ พบว่า กระบวนวิชา

การพยาบาลผู้ใหญ่ เกิดจากการบูรรวมเนื้อหาวิชาจากกระบวนวิชาเดิม ๑๑ วิชา ๒๓ หน่วยกิต และจัดเป็นกระบวนวิชาให้มี ๔ กระบวนวิชา ๑๔ หน่วยกิต แต่ละวิชามีเนื้อหาวิชาจากทั้ง ๓ ภาควิชารวมทั้งมีแนวคิดในการดูแลตนเองและแนวคิดสาธารณสุขมูลฐานผสมผสานกันอยู่โดยมีกระบวนกรพยาบาลเป็นแกนหลัก การเรียงลำดับหัวข้อเนื้อหาวิชาในตอนต้นจะเป็นการเรียงตามเนื้อหาที่จำเป็นต่อการวางพื้นฐานความรู้ในการพยาบาลผู้ป่วยผู้ใหญ่โดยทั่วไป ต่อจากนั้นจัดเรียงตามระบบอวัยวะในร่างกายมนุษย์ต่อเนื่องกันไป ต่อมามีการปรับเปลี่ยนการเรียงลำดับหัวข้อเนื้อหาวิชาในกระบวนวิชากรพยาบาลผู้ใหญ่ ๒ เพื่อให้นักศึกษา ๒ กลุ่ม ได้เรียนเนื้อหาที่จำเป็นต่อการเริ่มต้นการฝึกปฏิบัติการพยาบาลในภาคการศึกษา ๑ เหมือนกัน อาจารย์ผู้สอนทุกคนมีส่วนร่วมในการวางแผนกำหนดวัตถุประสงค์ ขอบเขตหัวข้อเนื้อหาการจัดประสบการณ์การเรียนการสอนและวิธีวัดประเมินผลกระบวนวิชาโดยรวม ส่วนรายละเอียดเนื้อหาวิชาแต่ละชั่วโมง อาจารย์ผู้สอนแต่ละคนเป็นผู้เลือก วางแผนการสอน จัดทำเอกสารประกอบการสอนและออกข้อสอบด้วยตนเอง อาจารย์ผู้สอนและผู้รับผิดชอบในการบริหารหลักสูตรต่างมีความเห็นว่าการจัดหลักสูตรลักษณะนี้ทำให้หน่วยกิตลดลงและลดความซ้ำซ้อนของเนื้อหาได้ แต่อาจารย์ผู้สอนส่วนใหญ่และผู้บริหารระดับภาควิชาบางท่านเห็นว่าเวลาที่ลดลงทำให้สอนไม่ทัน เนื้อหาวิชาที่สำคัญขาดหายไป ในขณะที่ผู้รับผิดชอบในการบริหารหลักสูตรส่วนใหญ่เห็นว่าเหมาะสมดีแล้ว ควรสอนเฉพาะเนื้อหาสาระที่สำคัญและจำเป็น และนักศึกษาส่วนหนึ่งเห็นว่าเนื้อหาวิชามากเกินไป ในวิชาที่เป็นการฝึกปฏิบัติการพยาบาล นักศึกษาต้องแบ่งเป็นกลุ่มหมุนเวียนแยกกันฝึกปฏิบัติตามแผนกำหนดการฝึกปฏิบัติของแต่ละภาควิชา การหมุนเวียนนี้ทำให้นักศึกษาบางกลุ่มมีประสบการณ์ไม่ต่อเนื่อง แม้จะเป็นการฝึกปฏิบัติในวิชาเดียวกันและไม่ปรากฏว่ามีการกำหนดชั่วโมงวางแผน หรือชั่วโมงที่มีการสรุปรวมเพื่อชี้ให้นักศึกษามองการผสมผสานภายในวิชาแต่อย่างใด นักศึกษาส่วนใหญ่มีความพึงพอใจในการเรียนการสอน แต่อาจารย์ผู้สอนและผู้รับผิดชอบในการบริหารหลักสูตรเห็นว่าชั่วโมงที่ลดลง ทำให้นักศึกษาได้ฝึกประสบการณ์น้อย อาจทำให้ความชำนาญลดลง ทำให้ไม่แน่ใจในคุณภาพด้านทักษะ ปัญหาของการจัดหลักสูตรและการสอนกลุ่มวิชานี้คือ การวัดและประเมินผลโดยเฉพาะวิชาภาคปฏิบัติ ซึ่งแต่ละภาควิชาต่างวัดผลเอง แล้วนำมาตัดเกรดร่วมกัน ทำให้มีปัญหาข้อขัดแย้งการสอนร่วมกันเป็นทีม กระทำได้ยาก เพราะภาระงานมาก ประสานงานยาก อย่างไรก็ตามผู้บริหารเกือบทุกคนเห็นว่า การจัดหลักสูตรลักษณะนี้ โดยหลักการแล้วเป็นวิธีที่ดี สมควรสนับสนุนให้เกิดขึ้นในหลักสูตรพยาบาลศาสตรบัณฑิตต่อไป